

सार्वजनिक उपक्रम समिती

(२०१०-२०११)

(बारावी महाराष्ट्र विधानसभा)

महाराष्ट्र शासनाच्या सन २००५-२००६

हिशोबावरील भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या (वाणिज्यिक)

अहवालातील कामकाजासंबंधातील

शिवशाही पुनर्वसन प्रकल्प मर्यादित महामंडळाच्या प्रकरण ४ मधील परिच्छेद क्रमांक ४.१४

तसेच सन २००६-२००७ च्या वाणिज्यिक अहवालांतील परिच्छेद क्रमांक ४.२१, ४.२२, ४.२३

व सन २००५-२००६ च्या वाणिज्यिक अहवालांतील महाराष्ट्र राज्य मार्ग परिवहन महामंडळाच्या

कामकाजासंबंधील प्रकरण ४ मधील परिच्छेद ४.१६ या वरील समितीचा

दुसरा अहवाल

(दिनांक १४ डिसेंबर, २०१० रोजी विधानसभेस / विधानपरिषदेस सादर केला)

महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय

विधान भवन, मुंबई / नागपूर

सार्वजनिक उपक्रम समिती

(२०१०-२०११)

(बारावी महाराष्ट्र विधानसभा)

शिवशाही पुनर्वसन प्रकल्प मर्यादित महामंडळाच्या व

महाराष्ट्र राज्य मार्ग परिवहन महामंडळाच्या

कामकाजासंबंधात महाराष्ट्र शासनाच्या सन २००५-२००६

हिशोबावरील भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या (वाणिज्यिक)

अहवालातील प्रकरण चार मधील

शिवशाही पुनर्वसन प्रकल्प मर्यादित महामंडळासंबंधातील परिच्छेद क्रमांक ४.१४

सन २००६-२००७ च्या वाणिज्यिक अहवालांतील परिच्छेद क्रमांक ४.२१, ४.२२, ४.२३

व तसेच सन २००५-२००६ च्या वाणिज्यिक अहवालांतील महाराष्ट्र राज्य मार्ग

परिवहन महामंडळाच्या संबंधातील परिच्छेद ४.१६

यावरील समितीचा

दुसरा अहवाल

अनुक्रमणिका

अनुक्रमांक (१)	तपशील (२)	पृष्ठ क्रमांक (३)
प्रस्तावना		
एक	<p style="text-align: center;">शिवशाही पुनर्वसन प्रकल्प मर्यादित महामंडळ (ले.प.अ.२००५-२००६)</p> <p>(१) झोपडपटीवासियांसाठी बांधलेल्या इमारतींचा वापर न होणे (परिच्छेद क्रमांक ४.१४) (ले.प.अ.२००६-२००७)</p> <p>२)खाजगी संस्थेला अदेय फायदा (परिच्छेद क्रमांक ४.२१)</p> <p>३)प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागार फीचे टाळाता येण्याजोगे ज्यादा प्रदान (परिच्छेद क्रमांक ४.२१)</p> <p>४) कंत्राटदाराला अदेय फायदा (परिच्छेद क्रमांक ४.२३)</p>	६
दोन	<p style="text-align: center;">(ले.प.अ. २००५-२००६)</p> <p style="text-align: center;">महाराष्ट्र राज्य मार्ग परिवहन महामंडळ</p> <p>५) मोटार वाहन कराचे प्रदान (परिच्छेद क्रमांक ४.१६)</p>	
तीन	बैठकीचे परिशिष्टे	

सार्वजनिक उपक्रम समिती
(२०१०-२०११)

समिती प्रमुख	
१)	श्री. सदाशिवराव पाटील, वि.स.स.
सदस्य	
२)	श्री.मधुकर ऊर्फ अण्णा चव्हाण, वि.स.स.
३)	कु.प्रणिती शिंदे, वि.स.स.
**	श्री. डी.पी.सावंत, वि.स.स.
४)	
५)	डॉ.कल्याण काळे, वि.स.स.
६)	श्री.सुभाष घोटे, वि.स.स.
७)	श्री.विवेकानंद पाटील, वि.स.स.
८)	श्री. विक्रमसिंह पाटणकर, वि.स.स.
९)	श्री. संजय वाघचौरे, वि.स.स.
१०)	श्री. हनुमंत डोळस, वि.स.स.
११)	श्री. बदामराव पंडित, वि.स.स.
१२)	श्री. सुरेश देशमुख, वि.स.स.
१३)	श्री. जयकुमारभाऊ रावल, वि.स.स.
१४)	श्री. अतुल देशकर, वि.स.स.
१५)	श्री. विजयकुमार देशमुख, वि.स.स.
१६)	श्री. प्रमोद जठार, वि.स.स.
१७)	श्री. राजन विचारे, वि.स.स.
१८)	श्री. प्रताप सरनाईक, वि.स.स.
१९)	श्री. महादेव बाबर, वि.स.स.
२०)	श्री. प्रविण दरेकर, वि.स.स.
२१)	श्री. जयप्रकाश छाजेड, वि.प.स.
२२)	श्री. चरणसिंग सप्रा, वि.प.स.
२३)	श्री. हेमंत टकले, वि.प.स.
२४)	श्री. संजय केळकर, वि.प.स.
*२५)	श्रीमती शोभाताई फडणवीस, वि.प.स.

महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय :

श्री. अ.ना.कळसे, प्रधान सचिव,
श्री. श्रीधर राजोपाध्ये, उप सचिव,
श्री. सुधीर वळवी, अवर सचिव (समिती),
श्री. अ. ल. जोशी, कक्ष अधिकारी

*श्री. अनिल परब, वि.प.स. यांची सदस्यत्वाची मुदत संपल्यामुळे त्याच्या रिक्त जागी श्रीमती शोभाताई फडणवीस वि.प.स. यांची दि. ६ ऑगस्ट, २०१० पासून नियुक्ती करण्यात आली.

****** श्री.डी.पी.सावंत, वि.स.स. यांची दिनांक १८ नोव्हेंबर, २०१० रोजी राज्यमंत्री म्हणून मंत्रीमंडळामध्ये नियुक्ती झाल्यामुळे रिक्त जागा.

प्रस्तावना

मी, सार्वजनिक उपक्रम समितीचा समिती प्रमुख, समितीने अधिकार दिल्यावरून महाराष्ट्र शासनाच्या सन २००५-२००६ च्या हिशेबावरील भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या (वाणिज्यिक) अहवालातील शिवशाही पुनर्वसन प्रकल्प मर्यादित महामंडळ कामकाजासंबंधात प्रकरण चार मधील परिच्छेद क्रमांक ४.१४ तसेच सन २००६-२००७ च्या वाणिज्यिक अहवालांचे प्रकरण चारमधील परिच्छेद क्रमांक ४.२१, ४.२२, ४.२३ महाराष्ट्र राज्य मार्ग परिवहन महामंडळाच्या कामकाजसंबंधात सन २००५-२००६ च्या वाणिज्यिक अहवालातील परिच्छेद क्रमांक ४.१६ यावरील समितीचा दुसरा अहवाल (बारावी महाराष्ट्र विधानसभा) सादर करित आहे.

शिवशाही पुनर्वसन प्रकल्प मर्यादित महामंडळ यांच्याकडून प्राप्त झालेल्या स्पष्टीकरणात्मक लेखी ज्ञापनावर सार्वजनिक उपक्रम समितीने बुधवार, दिनांक १९ मे, २०१० व १ सप्टेंबर, २०१० रोजी गृह निर्माण विभागाचे सचिव श्री.सिताराम कुंटे व शिवशाही पुनर्वसन प्रकल्प महामंडळ मर्यादित यांचे सह व्यवस्थापकीय संचालक श्री.एस.एस.झेंडे व त्यांचे प्रतिनिधींची साक्ष नोंदवून घेतली होती.

महाराष्ट्र राज्य मार्ग परिवहन महामंडळ मर्यादित यांच्याकडून प्राप्त झालेल्या लेखी स्पष्टीकरणात्मक ज्ञापनावर सार्वजनिक उपक्रम समितीने गुरुवार दिनांक १२ ऑगस्ट २०१० रोजी परिवहन विभागाचे सचिव श्री. सी.एस.संगितराव व महाराष्ट्र राज्य मार्ग परिवहन महामंडळाचे व्यवस्थापकाचे संचालक श्री.दिपक कपूर व परिवहन आयुक्त श्री.डी.जी.जाधव यांची साक्ष नोंदवून घेतली होती.

श्रीमती सायंतनी जाफा, महालेखाकार व श्रीमती आर. राजलक्ष्मी, उप महालेखापाल श्री. पी.पी. लोणकर, वरिष्ठ लेखा परिक्षक अधिकारी (वाणिज्यिक लेखा परिक्षक) यांनी निमंत्रणानुसार समितीच्या बैठकींना उपस्थित राहून समितीला केलेल्या मार्गदर्शनाबद्दल समिती त्यांचे आभार मानते. गृहनिर्माण विभागाचे सचिव, श्री. सिताराम कुंटे, तसेच शिवशाही पुनर्वसन प्रकल्प महामंडळाचे सह व्यवस्थापकीय संचालक श्री. एस.एस. झेंडे तसेच परिवहन विभागाचे सचिव श्री.सी.एस. संगितराव व महाराष्ट्र राज्य मार्ग परिवहन महामंडळाचे व्यवस्थापकीय संचालक श्री. दिपक कपूर व परिवहन आयुक्त श्री.डी.जी.जाधव यांनी समितीला दिलेल्या संपूर्ण सहकार्याबद्दल समिती त्यांचे आभार मानते.

समितीने मंगळवार, दिनांक ७ डिसेंबर, २०१० रोजी झालेल्या बैठकीत या अहवालावर विचार करून तो काही सुधारणांसह संमत केला.

सदाशिवराव पाटील,

शिवशाही पुनर्वसन प्रकल्प मर्यादित महामंडळ

एक : झोपडपट्टीवासियांसाठी बांधलेल्या इमारतींचा वापर न होणे

१.१ भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या सन २००५-२००६ च्या (वाणिज्य) अहवालातील प्रकरण क्रमांक ४ मधील परिच्छेद क्रमांक ४.१४ मध्ये "झोपडपट्टीवासियांसाठी बांधलेल्या इमारतींचा वापर न होणे" या संबंदात महालेखाकारांनी असे अभिप्राय व्यक्त केले आहेत की,

प्रकल्पाची चुकीची अंमलबजावणी केल्यामुळे रुपये ११.२३ कोटी खर्चून बांधण्यात आलेल्या इमारती सप्टेंबर, २००९ पासून विनावापर पडून होत्या.

शिवशाही प्रतिष्ठान प्रकल्प मर्यादित मुंबई (कंपनी) यांनी झोपडपट्टी पुनर्वसन योजने अंतर्गत घारावी येथे रुपये ११.२३ कोटी किंमतीच्या चार इमारती बांधल्या (सप्टेंबर २००९) होत्या. या योजनेअंतर्गत बांधण्यात आलेली घर झोपडपट्टी धारकांना द्यावयाची होती पोचमार्ग उपलब्ध नसल्यामुळे ही घरे बांधकामानंतर साडे चार वर्षांच्या कालावधी गेल्यानंतर देखील प्रत्यक्ष वापर करणाऱ्यांना देण्यास आली नव्हती (मार्च २) रुपये ११.२३ कोटी किंमतीच्या विनावापर पडून राहिलेल्या मत्तावर १० टक्के प्रतिवर्ष या दराने ५४ महिन्यांच्या कालावधीसाठी (ऑक्टोबर २००९ ते मार्च २००६) काढण्यात आलेले व्याज रुपये ५.०५ कोटी एवढे होते. त्या व्यतिरिक्त झोपडपट्टी धारकांचे पुनर्वसन करण्याचे उद्दिष्ट देखील साध्य झाले नव्हते.

व्यवस्थापनाने आपल्या उत्तरात (मे २००६) ज्यास शासनाने सहमती दर्शविली होती (ऑगस्ट २००६) म्हटले होते की, तेथे अस्तित्वात असलेल्या झोपड्यांनी अडथळा निर्माण केल्यामुळे पोचमार्गाचे बांधकाम करणे शक्य झाले नव्हते. हे उत्तर समर्थनीय नव्हते. कारण बांधकाम

झाल्यानंतर त्याचा ताबा प्रत्यक्ष वापर करणाऱ्यांना बांधकाम करतेवेळी वापरण्यात आलेल्या पोचमार्गाद्वारे द्यावयास हवा होता. या इमारतीच्या संरक्षणासाठी कंपनीने रुपये २३.८४ लाखाचा

पुढील खर्च देखील केला होता. अशारितीने एवढा मोठा खर्च करुन देखील झोपडपट्टी धारकांचे पुनर्वसन करण्याचे उद्दिष्ट साध्य झाले नव्हते.

१.२ याप्रकरणी समितीला पाठविलेल्या स्पटष्टिकरणात्मक लेखी ज्ञापनात महामंडळाने खुलासा करतांना असे नमुद केले की,

शिवशाही पुनर्वसन प्रकल्प मर्यादित कंपनीने ९० फुट रस्ता व मध्य रेल्वे यांच्या मधील पट्ट्यात असलेल्या शेड कॉम्प्लेक्स धारावी येथे झोपडपट्टी पुनर्वसन योजना हाती घेतली आहे. शिवशाही पुनर्वसन प्रकल्पांतर्गत झोपडपट्टी पुनर्वसन योजना राबविण्यासाठी शिपुप्रकडे संक्रमण गाळे उपलब्ध नसल्यामुळे महानगरपालिकेच्या शेड कॉम्प्लेक्स, धारावी येथील मोकळ्या जागेवर सुरुवातीला संक्रमण शिबीर बांधण्याचे ठरविण्यात आले. या योजनेस झोपडपट्टी पुनर्वसन प्राधिकरणाने विकास नियंत्रण नियमावली कलम क्र. ३३.१४ (क) (DC Rule ३३-१४ (c) अंतर्गत दि. ०७.०१.१९९९ रोजी मंजूरी दिली. मंजूर आराखडयानुसार एकूण ६ इमारती (६३३ सदनिका) प्रस्तावित होत्या. परंतु जागेवर शेड व श्रमिक विद्यापिठाची बांधकामे नियोजित दोन इमारतींस (एस.एच-२ व एस.एच-४) बाधित होत असल्यामुळे पहिल्या टप्प्यात चार इमारतींचे (४२२ सदनिका) बांधकाम करण्याचे ठरले. त्यानुसार निविदा मागवून मे. व्होल्टास इंटरनॅशनल लि. यांना दि. २१.०४.१९९९ रोजी या इमारतीचे काम सुरु करण्याचे आदेश देण्यात आले. यामध्ये प्रत्यक्ष प्रकल्पाच्या जागेच्या बाहेरील परंतु प्रकल्पास लागणाऱ्या बाहय सुविधा जसे जल वाहिनी, मल:निसारण वाहिनी इ. कामे अंतर्भूत नव्हती. परंतु सन २००० मध्ये शिपुप्रलिचे भवितव्य व पुढील योजनांबाबत अनश्चिती निर्माण झाल्यामुळे शेड कॉम्प्लेक्स, धारावी योजनेअंतर्गत संक्रमण गाळे बांधण्याच्या योजनेचा पुनर्विचार करण्यात आला व बांधकामाचा खर्च वसूल करण्यासाठी सदर योजनेचे विकास नियंत्रण नियमावली कलम क्र. ३३ (१४) (C) मधुन कलम क्र. ३३.१० (३.११) (३.१९) अथवा ३३ (१४) (D) मध्ये रुपांतर करण्याचे संचालक मंडळाने ठरविले. त्यामुळे निव्वळ पुनर्वसन प्रकल्पाऐवजी पुनर्वसन+ विक्रीजन्य प्रकल्प असे परिवर्तन केल्याने विक्रीच्या पैशातुन प्रकल्प पूर्ण करणेसाठी ऑक्टोंबर, २००४ मध्ये झोपडपट्टी पुनर्वसन प्राधिकरणाने सदर योजनेचे रुपांतर विकास नियंत्रण नियमावली कलम क्र. ३३ (१४) (D) व ३३.१० मध्ये करण्यास मान्यता दिली. उपरोक्त इमारतींचे बांधकाम कंत्राटदाराने सप्टेंबर, २००१ मध्येच पूर्ण केले होते. परंतु जल व मल:निसारण वाहिनी या बाहय सुविधा प्रकल्पाच्या योजनेच्या जवळपास पुरेशा प्रमाणात महानगरपालिकेकडुन उपलब्ध न झाल्यामुळे या इमारतींचे बांधकाम पूर्ण होऊनही सदनिका वितरीत करता आल्या नाहीत.

इमारतीच्या बांधकामासाठी लागणारे मशिनरी व साहित्य इ. हे पूर्वीच्या अरुंद अशा प्रकल्पाच्या जवळून नसणाऱ्या पोच रस्त्याचे वाहून नेण्यात आले होत, परंतु प्रकल्पाने बांधलेल्या इमारतीच्या जवळ असणाऱ्या अरुंद रस्त्यावरील बाहय सुविधा जसे जल वाहिनी, मल:निसारण वाहिनी इ. यांची क्षमता प्रकल्पांतर्गत बांधलेल्या इमारती व आजुबाजूच्या परीसराचा भविष्यात होणारा विकास लक्षात घेता कमी क्षमतेच्या असल्यामुळे महानगरपालिकेने ९० फुट विकास रस्त्यावर उपलब्ध असणाऱ्या मल:निसारण व जलवाहिनी यांमधुन सदर प्रकल्पासाठी मल:निसारण व जलवाहिन्या यांच्या जोडण्या प्रस्तावित केल्या आहेत. त्यामुळे सदर बाहय सुविधांचे काम करण्यासाठी प्रकल्पाजवळील रस्त्यापासून ९० फुट विकास रस्त्यापर्यंत ९ मीटर रुंदीचा रस्ता नियोजित करण्यात आला. जेणेकरून सदर बाहय सुविधा प्रकल्पाच्या इमारतींना उपलब्ध करता येतील व योजनेस जवळचा पोच रस्ता उपलब्ध होईल. त्यानुसार म्हाडा, मंबई महानगरपालिका व झोपडपट्टी पुनर्वसन प्राधिकरण यांचे संमतीने व सहकार्याने सध्या अस्तित्वात असलेल्या ९० फुट रुंदीच्या रस्त्यावरून सदर योजनेपर्यंत सर्वात जवळचा व सोयीस्कर असा पोच रस्ता (Access Road) प्रस्तावित करण्यात आला आहे. त्यास म्हाडानेही ०७.०४.२००४ रोजी मंजूरी दिली. तसेच झोपडपट्टी पुनर्वसन प्राधिकरणानेही दि. १७.०३.२००४ रोजी सदर रस्त्याचे क्षेत्र हे झोपडपट्टी पुनर्वसन क्षेत्र (Slum Rehabilitation Area) म्हणून घोषित केले आहे. महानगरपालिकेच्या ९० फुट रस्त्यावर उपलब्ध असलेल्या जलवाहिनी व मल:निसारण वाहिनी ह्या या पोच रस्त्याने इमारतींना जोडण्याचे प्रयोजन आहे व त्यानुसार महानगरपालिकेची मंजूरीपण घेण्यात आलेली आहे. या पोच रस्त्यावरील झोपडीधारकांचे स्थंलांतर महानगरपालिका व शिपुप्रलि चे समाज विकास अधिकारी यांचे मदतीने त्यांना या योजनेच्या इमारत क्र. एस एच -३ मध्ये स्थंलांतरीत करण्यात आले आहे. आता पर्यंत ४२ झोपडी धारकांना स्थंलांतरीत करण्यात आलेले आहे. तसेच जागेवरील अस्तित्वात असलेल्या शेड व श्रमिक यांच्यासाठी राखून ठेवलेल्या ४२ गाळयांपैकी ७ गाळे (इमारत क्र. एस.एच-१ व ३) महानगरपालिकेकडे हस्तांतरीत करण्यात आलेले आहेत. परंतु या नियोजित पोच रस्त्याच्या दोन्ही टोकास असलेले दोन झोपडीधारक (१) मंदीरझोपडी क्र. १८ व (२) श्री. ताहीर पाशा झोपडी क्र. ७० हे स्थंलांतरीत होण्यास अडथळे आणत आहेत. यावर महानगरपालिकेकडून कार्यवाही करण्यात आली. त्यावर श्री. ताहेरपाशा यांनी मा. विभागीय आयुक्त, कोकण विभाग यांचेकडे निवासी अधिक अनिवासी गाळयांच्या मागणीसाठी अपील केले होते. सदर अपिल मा. विभागीय आयुक्त यांनी मान्य केले

व मुंबई महानगरपालिकेचे आदेश रद्द केले. आता हया दोनही झोपड्यांचे निष्कासनाची बाब ही मुंबई महानगरपालिकेकडे प्रलंबित आहे. यासाठी मुंबई महानगरपालिकाकडे सातत्याने पाठपुरावा चालू आहे. त्यामुळे सदर इमारतींचा ताबा प्रत्यक्ष वापर करणाऱ्यांना उपरोक्त बाहय सुविधांच्या अभावी देण्यात आला नाही. धारावी सारख्या दाट लोकवस्ती असलेल्या क्षेत्रात झोपडपट्टी पुनर्वसन योजना राबविणे अवघड आहे. तसेच झोपडपट्टी पुनर्वसन योजना राबवितांना झोपडीधारक व इतर सरकारी संस्था जसे की, मुंबई महानगरपालिका, झोपुप्रा, बी.ई.एस.टी. इ. यांच्याशी समन्वय साधणे व त्यांचे सहाकार्यही तितकेच जरूरीचे असते. त्यामुळे झोपडपट्टी पुनर्वसन योजना विहित वेळेत राबविणे शक्य होत नाही. सबब, बांधकाम झाल्यानंतर त्याचा ताबा प्रत्यक्ष वापर करणाऱ्यांना बांधकाम करतेवेळी वापरण्यात आलेल्या पोचमार्गाद्वारे दयावयास हवा होता असे मा. नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांचे म्हणणे तांत्रिक दृष्ट्या संयुक्तीक ठरणार नाही. तसेच रु. ५.०५ कोटी व्याजाची रक्कम ही विचारात घेणे संयुक्तीक होणार नाही. हया अडचणींचे स्पष्टीकरण महालेखापाल यांच्या कार्यालयाला देण्यात आले होते व उपमहालेखापालांबरोबर झालेल्या चर्चेवेळी त्यांना प्रत्यक्ष पहाणी करुन अडचणी समजून घेण्याची विनंती केली होती.

या इमारती धारावीमधील दाट झोपड्यांनी वेढलेल्या परिसरात आहेत. जेथे घुसखोरी, चोऱ्या इत्यादींचे प्रमाण खूप आहे. अशा परिस्थितीत या इमारतींचे सदर प्रवृत्तीपासून संरक्षण करण्यासाठी सुरक्षा एजन्सीची व्यवस्था करण्यात आलेली आहे. ज्याअर्थी कंपनीने वर उल्लेख केलेल्या प्रतिकूल परिस्थितीमध्ये या प्रकल्पाने वर उल्लेखलेल्या प्रमाणे झोपडीधारकांच्या पुनर्वसनाचे उद्दिष्ट साध्य केले आहे. तरी मा. भारताचे नियंत्रक व महालेखापाल यांनी नमुद केलेले "एवढा मोठा खर्च करुन देखील झोपडपट्टीधारकांचे पुनर्वसन करण्याचे उद्दिष्ट साध्य नव्हते" असे म्हणणे योग्य नाही.

उपरोक्त सविस्तर उल्लेख केल्याप्रमाणे प्रकल्पाने बांधलेल्या इमारतीमधील गाळे इ पोपडीधारकांना वितरीत करुन झोपडपट्टी धारकांचे पुनर्वसन करण्याचे उद्दिष्ट साध्य केलेले आहे. म्हणून मा. नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांनी वार्षिक अहवालामधून सदरचा परिच्छेद वगळावा, ही नम्र विनंती.

१.३ मंडळाच्या वरील अभिप्रायाशी शासनाने सहमती दर्शविली आहे.

१.४ : साक्ष

समितीला मिळालेल्या लेखी माहितीच्या अनुषंगाने समितीने गृहनिर्माण विभागाच्या सचिवांची व महामंडळाच्या सह व्यवस्थापकीय संचालक यांची बुधवार, दिनांक १९ मे, २०१० रोजी साक्ष घेतली. त्यावेळी विभागीय सचिवांनी सांगितले की, धारावी या ठिकाणी शेड कॉम्प्लेक्स धारावी या नावाने ७ जानेवारी, १९९९ मध्ये घेतलेल्या निर्णयानुसार २०.६६ कोटी रुपयांच्या योजनेला प्रशासकीय मान्यता दिली होती. त्यानुसार व्हॉल्टास या कंपनीची ठेकेदार म्हणून निवीदाकाकडून नियुक्ती केली होती. सन २००० साली काही इमारती बांधून पूर्ण झाल्या, त्यांना पिण्याचे पाणी पोच रस्ता अशा सुविधा द्याव्या लागणार होत्या त्याकरिता काही झोपड्या तोडणे आवश्यक होते. त्यात बराच कालावधी लागला पोहच रस्ता तयार करण्यासाठी तोंडाव्या लागणाऱ्या झोपडपट्टी धारकांनी विरोध केला तसेच दोन झोपडपट्टी धारक न्यायालयांत गेले होते. सन २००१ ते २००४ या कालावधीमध्ये मा. योजनेला सुधारित मंजूरी मिळाली. त्यामुळे प्रकल्प पूर्ण होण्यास वेळ लागला.

याठीकाणी बांधण्यांत आलेल्या ३३४ सदनिकांचे बांधकाम झाले १९५ विक्रीकरता तयार करण्यांत आले व १४० गाळे संक्रमण शिबीरासाठी उपलब्ध आहेत. हया गाळ्यांची विक्री झाली आहे काय या समितीप्रमुखांच्या प्रश्नाला उत्तर देताना विभागीय सचिवांनी सांगितले की, विक्री अद्याप झालेली नाही. प्रकल्प तयार करताना एकंदरीत जागेवरील सर्व परिस्थितीचा विचार करून नियोजन करण्यांत आले होते काय या समितीप्रमुखांच्या दुसऱ्या प्रश्नाला उत्तर देताना विभागीय सचिवांनी सांगितले की, पिण्याच्या पाण्याची लाईन व पोच रस्ता हा प्रथम वळसा घेऊन जात असल्याने तेथील पाण्याला प्रेशर मिळत नव्हते. या करिता त्यामध्ये बदल करून पाण्याची लाईन जवळून घेण्याचा निर्णय घेण्यांत आला व त्यामुळे ९ मीटर रस्ता ऐवजी ६ मीटर पोच रस्ता करण्याचे ठरविण्यांत आले. याप्रकरणी शिवशाही पुर्नवसन प्रकल्पाकडून योग्य नियोजन व भविष्यकाळात येणाऱ्या अडचणी यांचा विचार न केल्यामुळे प्रकल्प पूर्ण होण्यास वेळ लागला मा. समितीप्रमुखांनी काढलेल्या अनुमानावर विभागीय सचिवांनी सांगितले की, समोरील असलेली माहिती यावरून प्रकल्प रखडण्याचे कारण या प्रकल्प सांगितल्याप्रमाणे आहे. आता हया गाळ्यांमधीकाही गाळे डाग डुजा करून तेथील प्रचलित दरानुसार विक्री करण्यांत येतील. व त्यामुळे सद्यस्थितीमध्ये प्रकल्पासाठी झालेला खर्च त्यावरील व्याज व दहा टक्के प्रशासकीय खर्च यांचा विचार केला तर आता जवळपास २२ ते २३ कोटी रुपये अधिक मिळू शकतील असे विभागीय सचिवांनी एका प्रश्नांच्या उत्तरामध्ये स्पष्ट केले. या प्रकरणात सुरेक्षव्यवस्थेवर किती रक्कम खर्च केली या समिती सदस्यांच्या प्रश्नाला उत्तर देताना रुपये

२३.८४ लाख खर्च केल्याचे विभागीय सचिवांनी सांगितले प्रकल्पाचे नियोजन करित असताना अधिकाऱ्याच्या चुकीमुळे प्रकल्प पुर्ण होण्यास वेळ लागला हे मान्य आहे काय ? मा. समितीप्रमुखाचा प्रश्नास उत्तर देताना विभागीय सचिवांनी होय असे विषद केले.

१.५ : अभिप्राय व शिफारशी

शिवशाही प्रतिष्ठान प्रकल्प मर्यादित व्यवस्थापन कंपनीकडून धारावी (मुंबई) या ठिकाणी झोपडपट्टी पुर्नवसन प्रकल्पाचे काम सुरु करण्यांत आले. महालेखाकारांनी घेतलेल्या मुळ आक्षेपानुसार घरे बांधून पूर्ण झाल्यानंतर त्याचे नजिकच्या काळात वाटप न झाल्यामुळे प्रकल्पासाठी खर्च केलेला निधी व सुरक्षेकरिता करण्यांत आलेला खर्च वाया गेला होता. त्यानुसार समिती समोरील झालेल्या एकूण साक्षी पुराव्यावरून समितीचे असे मत झाले की, या प्रकरणी नियोजन करताना अधिकाऱ्याकडून योग्य नियोजन झालेले नाही. तसेच प्रकल्पा समोर नेमक्या कोणत्या अडचणी उद्भवू शकतात याचा देखील सक्षमतेने विचार केला गेला नाही. त्यामुळे प्रकल्प पुर्ण होवून देखील त्यांचे वाटप विहित कालावधीमध्ये होऊ शकले नाही. सद्यस्थितीमध्ये विक्रीसाठी उपलब्ध सदनिकेमधून प्रचलीत दरानुसार विक्री केल्यानंतर प्रकल्पास तोटा होणार नाही हे विभागाचे म्हणणे समितीस संयुक्तिक वाटत नाही. यासाठी यापूर्वीच नियोजन योग्य प्रकारे केले गेले असते तर प्रकल्प वेळेत हस्तांतरित झाला असता. या करिता समिती अशी शिफारस करित आहे. नियोजन शुन्यता व प्रकल्पापुढील येणाऱ्या अडचणी यांचा विचार करून योग्य प्रकारे नियोजन न केल्याबाबत चौकशी करून जबाबदारी निश्चित करावी. व तदनंतर संबंधीत अधिकाऱ्याकडून महालेखाकारांच्या आक्षेपानुसार झालेल्या नुकसानीची रक्कम व्याजांसह वसूल करावी. जेणे करून भविष्यामध्ये अशा गलथान प्रकारांवर आळा बसू शकेल या प्रकरणी केलेल्या कार्यवाहीच्या अहवाल समितीला तीन महिन्यांच्या आत पाठविण्यांत यावा.

दोन : खाजगी संस्थेला अदेश फायदा

२.१ : भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षेक यांच्या सन २००६-२००७ च्या (वाणिज्यिक) अहवालातील प्रकरण क्रमांक ४ मधील परिच्छेद क्रमांक ४.२१ मध्ये "खाजगी संस्थेला अदेश फायदा" या संदर्भात महालेखाकारांनी पुढील प्रामोणे अभिप्राय व्यक्त केले आहेत.

हस्तांतरणीय विकास हक्क विक्रीमध्ये कंपनीने अवाजवी घाई केल्यामुळे खाजगी संस्थेला अदेय फायदा देण्यात आला होता एवढेच नव्हे तर कंपनीचे रुपये ४.८५ कोटी संभाव्य महसुलाचे देखील नुकसान झाले होते.

निकषांप्रमाणे सामाईक पायाभूत सोई सुविधांची तरतूद केल्यामुळे झोपडपट्टी पुनर्वसन योजना राबवितांना पात्र चटई क्षेत्र निर्देशांक (एफएसआय) कहीवेळा झोपडपट्टीधारकांसाठी केलेल्या बांधकामाध्ये पूर्णतः वापरण्यात येत नाही. न वापरलेले चटईक्षेत्र झोपडपट्टी पुनर्वसन प्राधिकरण (एसआरए) यांनी विहित केलेल्या इतर ठिकाणी वापरण्यात येते त्यास हस्तांतरणीय विकास हक्क (टीडीआर) असे संबोधण्यात येते व ज्यांची विक्री कंपनीद्वारा निविदा मागवून खुल्या बाजारात केली जाते. परंतु छोअया मात्रेमधील म्हणजे ५०,००० चौरस फूट क्षेत्रापर्यंतचे टीडीआरची विक्री उत्तम शक्य किंमतीला विकण्यासाठी व्यवस्थापकीय संचालकांना प्राधिकृत (फेब्रुवारी २०००) केले होते.

असे निदर्शनास आले की, मेहता ट्रेडिंग कंपनी, मुंबई (संस्था) यांनी स्वतःहून तुर्भे येथील टीडीआर खरेदी करण्यासाठी अर्ज ३० ऑक्टोबर, २००५ रोजी अर्ज मा. मुख्यमंत्री व कंपनीचे पदसिध्द अध्यक्ष यांना दिला होता. ज्यावेळी स्ततःहोऊन दिलेला अर्ज मिळाला होता त्यावेळी कोणताही टीडीआर विक्रीसाठी उपलब्ध नव्हता. तुर्भे-मंडाले झोपडपट्टी पुनर्वसन योजनेमधून निर्माण झालेला ४.३७० चौरस मीटर (४७, ०३९ चौरस फूट) टीडीआर एसआरएने बृहन्मुंबई महापालिकेला एम.सी.डी.एम.एस.आर.एने शिफारसीत केली (१४ नोव्हेंबर, २००५) व हया टीडीआरच्या विक्रीबाबतची बाब कंपनीकडे पाठविण्यात आली.

कंपनीने टीडीआरच्या प्रचलित दरांबाबत एमसीजीएमकडे विचारणा केली होती व टीडीआर वापराच्या प्रमाणपत्राच्या आधारावर रुपये १,३०० प्रति चौरस फूट या दराची पुष्टी केली (जानेवारी २००६) होती. परंतु, त्यानंतर एमसीजीएमने स्वतंत्रपणे स्पष्टीकरण दिले होते की विकासकांन उपयोगांत आपलेल्या टीडीआर वापर प्रमाणपत्रामधील दर बाजारातील प्रचलित टीडीआर वापर प्रमाणपत्रामधील दर बाजारातील प्रचलित टीडीआर विक्रीचे दरांचे निर्देशक नाहीत. लेखापरिक्षणामध्ये असे निदर्शनास आले की, कंपनीने स्पर्धात्मक बोल्या न मागविता एमसीजीएमकच्या दरापेक्षा फक्त रुपये १० जास्त दराने म्हणजे रुपये १,३१० प्रति चौरस फूट दराने अर्ज दाराला (मेहता ट्रेडिंग कंपनी) टीडीआरची विक्री केली (फेब्रुवारी २००६) होती. पुढे असेही निदर्शनास आले की, त्याच योजनेतील एसआरएद्वारा शिफारसीत (मे २००६) केलेल्या ११,७७० चौरस मीटर टीडीआरच्या विक्रीसाठी कंपनीने बोलाविलेल्या निविदेमध्ये (जून

२००६) रुपये २, ३४० प्रति चौरस फूट हा दर मिळाला होता जो स्वतःहून दिलेल्या अर्जावर आधी विक्री करण्यात आलेल्या रुपये १, ३१० प्रति चौरस फूट या दरापेक्षा खुपच जास्त होता.

अशारितीने, टीडीआरची त्यामानाने कमी असलेली मात्र विकण्यामध्ये कंपनीने केलेल्या अवाजवी घाईमुळे खाजगी संस्थेला अदेय फायदा देण्यात आला होता व कंपनी रुपये ४.८५ कोटी संभाव्य महसुलाला मुकली होती (रुनये २,३४०-रुपये १,३१० प्रति चौरस फूट X ४७,०३९ चौरस फूट) कंपनीने आपल्या उत्तरात म्हटले (सप्टेंबर, २००७) होते की टीडीआरचा बाजार चंचल असून प्रत्येक व्यवहारांमध्ये थोड्या कालावधीमध्ये देखील त्यात खुप बदल होतो. टीडीआरची ५०,००० चौरस फूटापेक्षा कमी मात्रा विचारात घेता व व्यवस्थापकीय संचालकाला प्रदान करण्यात आलेल्या अधिकारानुसार चंचल बाजारातील योग्यरित्या जास्त किंमतीस विक्री करण्यात आली होती.

हे उत्तर समर्थनीय नव्हते कारण समान्य पध्दतीनुसार टीडीआरची विक्री फक्त निविदा मागवूनच करण्यात येते. प्रस्तुत प्रकरणांत, टीडीआर विक्रीमध्ये अवाजवी घाई करण्यात आली होती व व्यवस्थापकीय संचालकाला प्रदान करण्यात आलेल्या अधिकाराचा वापर कंपनीच्या वित्तिय हितासाठी करण्यात आला नव्हता.

ही बाब शासनाला / व्यवस्थापनाला कळविण्यात (जुलै, २००७) आली होती, त्यांचे उत्तर प्रलंबित आहे. (नोव्हेंबर, २००७)

२.२ : याप्रकरणी समितीला पाठविलेल्या स्पष्टिकरणात्मक लेखी ज्ञापनात महामंडळाने खुलासा करतांना असे नमूद केले की,

विचाराधीन हस्तांतरणीय विकास हक्क (ह.वि.ह.) विक्रीची संख्या कमी प्रमाणात (४३७०.०० चौ. मी. म्हणजे ४७, ०३९ चौ. फुट) म्हणजे अत्यल्प होती. संचालकमंडळाने अश अल्प प्रमाणात असलेल्या ह.वि.ह. ची विक्री उत्तम दराने किण्याचे अधिकार व्यवस्थापकीय संचालकांना दिले आहेत. कंपनीने मुंबई महानगरपालिकेकडून त्यांच्याकडे असलेल्या नोंदीमधुन नजिकच्या भूतकाळात नोंदलेल्या उच्चतम दरांची माहिती मागविली होती त्यांनी दिलेल्या माहितीनुसार तसा दर रु. १३००/- चौ. फुट होता व त्याप्रमाणे शिपुप्रलिने मा. मुख्यमंत्री व अध्यक्ष यांच्या सहमतीने रु. १३१०/- दर ठरवून विक्री केली.

ह.वि.ह. ची संख्या अल्प प्रमाणात असल्याने त्यांची विक्री जाहीरातीद्वारे निविदा मागवून करणे म्हणजे जाहिरात खर्चामुळे विक्री रक्कम कमी होणार होती म्हणून उचित वाटले नाही. तो काल वर्षाअखेरीचा होता निविदा प्रक्रिया वर्षाअखेरीच्या पुढे गेला असता आणि

त्यामुळे प्रश्न उभा राहिला असता हा ह.वि.ह. चा तपशिल वर्षाच्या लेख्यांमध्ये कसा व कोणत्या दराने दाखवावा कारण १) कंपनी उद्दीष्टांप्रमाणे शिपुप्रली ही ह.वि.ह. खरेदी विक्रीच्या व्यवसायात नसल्याने ह.वि.ह. चा साठा आकर्षक दर मुळातच फार अस्थिर असून त्यांच्या चढ उताराचा विशिष्ट कल असा नसतो (२) ह.वि.ह. ची विक्री आवक ही झो.पु. योजना स्वयं आधारीत असल्याने योजना पूर्णतेसाठी त्वरीत करावयाचा असते व (३) ह.वि.ह. विक्री साठ्याचे वर्षअखेरीचे मुल्यांकन "किंमत वा बाजारभाव यापैकी कमी" या प्रणालिने करता येणार नाही कारण दोन्हीही किंमती प्रमाणित नसल्यामुळे अंदाजित गृहितकांना धरून काढाव्या लागतील शिवाय ह.वि.ह. चे दर निश्चितपणे धरून काढाव्या लागतील शिवाय ह.वि.ह.चे दर निश्चितपणे चढता व उतरता कल दाखवतील याची हमी देता येत नाही. दाखविलेला अंदाजित तोटा हा शिपुप्रलिला नंतरच्या काळांत मिळालेला अधिक दर व विचाराधीन ह.वि.ह. चा दर यामधील फरकाने काढला असून तो प्रत्यक्ष नसल्याने कुटुरचित असल्याप्रमाणे आहे. ह.वि.ह.चे दर सतत अस्थिर असल्यामुळे नंतरचा दर कमीही असू शकला असता आणि नंतर विकू या म्हणून विक्री लेखा परिक्षकांप्रमाणे लांबविली असती तर तेव्हा तोटा झाला म्हणून विक्री लांबविली का म्हणूनही आक्षेप येवू शकतो.

हया सर्व बाबी जरूर विचारार्ह आहेत.

२.३ : महामंडळाच्या उपरोक्त खुलाशांबाबत शासनाने असे अभिप्राय व्यक्त केले की,

कंपनीला निर्देश देण्यात आले आहेत की हयापुढे सर्व हस्तांतरणीय विकास हक्क विक्री करतांना निविदेद्वारेच बाजारातील स्पर्धात्मक दराने करण्यात यावी.

२.४ महामंडळाकडून व शासनाकडून प्राप्त झालेल्या लेखी माहितीच्या अनुषंगाने समितीने गृहनिर्माण विभागाच्या सचिवांची व शिवशाही पुर्नवसन प्रकल्प मर्यादित यांच्या सह व्यवस्थापकीय संचालक यांची बुधवार दिनांक १ सप्टेंबर, २०१० रोजी झालेल्या बैठकीत साक्ष घेतली. हस्तांतरण विकास हक्क विक्रीमध्ये कंपनीने अवाजवी घाई केल्यामुळे खाजगी संस्थेस फायदा झाला होता त्यामुळे महामंडळाच्या संभाव्य महसुलाचे नुकसान झाले होते, याबाबत मा.महालेखाकारांनी त्यांच्या वाणिज्यिक अहवालामध्ये घेतलेल्या परिच्छेदामधील आक्षेपाबाबत साक्षीच्या वेळी विभागीय सचिवांनी विशद केले की, कंपनीने मुंबई महानगरपालिकेकडून हस्तांतरण विकास हक्क विक्रीसाठी त्यांच्याकडे असलेल्या नोंदीमधून यापूर्वी नजिकच्या काळात नोंदलेल्या उच्चतम दरांची मागणी मागविली होती. व त्यांच्याकडून प्राप्त झालेल्या माहितीनुसार त्यांनी रु.१३०० हा दर कळविला होता. त्यानंतर शिवशाही पुर्नवसन प्रकल्प

कंपनीचे अध्यक्ष या नात्याने मा. मुख्यमंत्री यांच्या सहमतीने रु. १३१० दर निश्चित करून विक्री केली होती. कंपनीने टि.डि.आर.च्या प्रचलित दराबाबत एन.सी.जी.एम.कडे विचारणा केली होती. व टि.डी.आर. प्रमाणपत्राच्या आधारावर महापालिकेकडून कळविण्यांत आलेल्या दराची पुष्टी केली होती. महालेखाकारांनी आक्षेप घेताना म्हटले होते की, शिवशाही पुर्नवसन प्रकल्पाने त्याच योजनेतील टि.डी.आर.च्या विक्रीसाठी कंपनीने मागविलेल्या निविदेमध्ये जादा दर मिळाला होता. त्याबाबत विभागीय सचिवांनी विशद केले की, डी.आर.चा बाजार चंचल असतो व थोड्या कालावधीमध्ये देखील त्यामध्ये बदल होत असतो. आक्षेप घेण्यात आलेल्या टि.डि.आर.ची मात्रा ५०,००० चौ.फु. पेक्षा कमी असल्यामुळे व्यवस्थापकीय संचालकांना प्रदान करणात आलेल्या अधिकारानुसार चंचल बाजारांची योग्य रित्या व जास्त किंमतीला टि.डी.आर. ची विक्री करण्यात आली होती. याबाबत मा.समिती प्रमुखांनी विचारलेल्या एका प्रश्नाच्या संदर्भानुसार याबाबत निविदा का मागविण्यात आली नाही? यावर सह व्यवस्थापकीय संचालकांनी सांगितले की त्यावेळी यासंदर्भात लेखापरिक्षण झालेले होते व त्यावेळी विक्री करण्यात आलेले दर योग्य होते परंतु त्यानंतर या दरामध्ये वाढ झाली होती. याकरीता अवाजवी घाई केल्याबाबतचा महालेखाकारांचा मुख्य आक्षेप कंपनीने मान्य केला आहे.

२.५ अभिप्राय व शिफारशी

समितीला या प्रकरणी मिळालेली लेखी माहिती व साक्षीच्या वेळी मिळालेली माहिती विचारात घेता असे दिसून येते की, महालेखाकारांनी " हस्तांतरण विकास हक्क विक्री संदर्भात घेतलेला मुळ आक्षेपानुसार कंपनीने हस्तांतरण विकास हक्क विक्री करते वेळी अवाजवी घाई केल्यामुळे कंपनीचे नुकसान झाले होते. याबाबत कंपनीचे सह व्यवस्थापकीय संचालकांनी सांगितल्यानुसार जरी हस्तांतरण विकास हक्क विक्री करतेवेळी प्रचलित दरानुसारच विकास हक्कांची विक्री केली असली तरी चंचल बाजारानुसार विकास हक्कांचा विक्रीमध्ये चढउतार होत असतात, म्हणून कंपनीचा फायदा होण्यासाठी जास्तीत जास्त वाढीव दर मिळण्यासाठी थांबणे उचित झाले असते. वाणिज्यिक व व्यापारी तत्वानुसार त्याचा फायदा कंपनीलाच झाला असता या विषयासंबंधाने समितीने हस्तांतरण विकास हक्क विक्री संदर्भात यापूर्वी आपल्या अकराव्या अहवालामध्ये केलेली शिफारस जशाच्या तशी पुनश्च करित आहे. त्यानुसार **परिस्थिती पाहून निविदा काढण्याचे धोरण अनुसरण्यात यावे. पुनःपुनः निविदा काढण्याचा धोका पत्करू नये तसेच मालमत्ता निर्देशांकाची टीडीआरचा दर जोडला तर यातील**

काळाबाजारावर अंकुश येणार असेल तर शासनाने जरूर याचा विचार करावा व मालमत्ता निर्देशकांशी टीडीआर दराची सांगड घालण्यात यावी. तसेच सरकारी उपक्रमांचे जे नुकसान करण्यात येते त्याची भरपाई करण्यासाठी कायद्यात तरतूद दिसून येत नाही तेव्हा शासनाने अशी तरतूद जरूर करावी व सर्व उपक्रमांच्या मागील सर्व प्रकरणांना ती लागू होईल असा पूर्वलक्ष्मी प्रभाव द्यावा. जेणेकरून अशी अनेक प्रकरणे त्यामध्ये समाविष्ट होतील या प्रकरणी केलेल्या कारवाईचा अहवाल समितीला तीन महिन्यांत सादर करण्यात यावा.

तीन : प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागार फिचे टाळता येण्याजोगे जादा प्रदान

३.१ : भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या सन २००६-२००७ च्या (वाणिज्यिक) अहवालातील प्रकरण क्रमांक ४ मधील परिच्छेद क्रमांक ४.२२ मध्ये "प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागार फिचे टाळता येण्याजोगे जादा प्रदान" यासंदर्भात महालेखाकारांनी पुढील प्रमाणे अभिप्राय व्यक्त केले आहेत.

कराराच्या शर्तीचे उल्लंघन करून प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागाराला कंपनीने रुपये ३.१३ कोटींचे जादा प्रदान केले होते.

कंपनीने तुर्भे-मंडाले, मानखुर्द येथे ३३ इमारतीचे बांधकाम ज्यांची किंमत रुपये ७७.३५ कोटी होती व जे १५ महिन्यात म्हणजे ऑगस्ट २००० पर्यंत पूर्ण करावयाचे होते ते काम कंत्राटदाराला प्रदान करण्यात (मे १९९९) आले होते. कंपनीने माहिमतुरा कन्सलटंट प्रायव्हेट लिमिटेड, मुंबई यांना सुध्दा या प्रकल्पासाठी रुपये १.७३ कोटी फी देऊन प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागार (पीएमसी) म्हणून नियुक्त केले होते (जानेवारी १९९९) पीएमसीच्या कामाच्या व्याप्तीमध्ये इतर बाबी सोबत 'अभियंता' म्हणून काम करणे व निविदा मागविण्यापूर्वीची व निविदा प्रदान केल्यानंतरची सर्व कार्ये यांचा समावेश होता. या प्रकल्पाच्या बांधकामात, योजनेमधील बदल, जागेकडे जाण्यामधील प्रश्न, निधीची कमतरता इत्यादी यामुळे विलंब झाला होता व कराराला मुदतवाढ देण्यात आली होती. कंपनीने कंत्राटदाराला आणखी १५ महिन्यांची व प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागाराला १८ महिन्यांची (डिसेंबर २००० च्या नंतर) मुदतवाढ (नोव्हेंबर २००१) दिली होती.

पीएमसीबरोबर केलेल्या करारानुसार, मुदतवाढ देण्यात आलेल्या कालावधीमध्ये पीएमसीने प्रत्यक्षात कामावर लावलेल्या कर्मचाऱ्यांची संख्या व कर्मचारी महिनादर या आधारावर अतिरिक्त फी देय होती. त्यानुसार मुख्य अभियंत्याने २४ कर्मचाऱ्यांसाठी प्रतिमहा रुपये २.२० लाख या दराने फी देय होती असे काढले होते (मार्च २००४) परंतु, पीएमसीने

असा विवाद केला की मुदतवाढ दिलेल्या कालावधीत करारानुसार फक्त तीन महिन्यांच्या कालावधीचीच तरतूद होती. लेखापरिक्षणांत असे निदर्शनास आले की, पीएमसीचे म्हणणे चुकीचे होते कारण मुदतवाढ दिलेल्या कालावधीत प्रत्यक्षात नेमणूक केलेल्या कर्मचाऱ्यांच्या आधारावर प्रदान करण्याची तरतूद करारात होती. त्याशिवाय, मागील कालावधीत सुध्दा कंपनीने अशा प्रकरणात त्याच प्रकारच्या कराराच्या तरतुदीनुसार तडजोड केली होती. पीएमसीचे म्हणणे ऐकण्यात आले (जुलै २००४) त्यामध्ये त्यांनी महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास महामंडळ मर्यादित, महाराष्ट्र शहर व औद्योगिक विकास महामंडळ मर्यादित (सिडको), मुंबई महानगर क्षेत्रिय विकास प्राधिकरण या सारख्या इतर सार्वजनिक उपक्रमांमध्ये वापरण्यात येणाऱ्या सुत्रानुसार त्यांचा दावा नियमित करण्यात यावा असे म्हटले होते. व्यवस्थापकीय संचालकाने त्यांचे म्हणणे मान्य केले व अंतिमतः सिडको य दुसऱ्या राज्य शासकीय कंपनीमध्ये वापरण्यात येणाऱ्या सुत्रांच्या आधाराव रुपये ६.९४ लाख प्रतिमहा यादराने प्रदान करण्याचे ठरविले (सप्टेंबर २००४) प्रस्तुत प्रकरणामध्ये सिडकोने सुत्र वापरणे अप्रस्तुत होते व करारानुसार प्रतिमहा रुपये २.२० लाख यादराने प्रदान नियमित करावयास हवे होते. वर नमूद केलेल्या सुत्रानुसार कंपनीने मे २००६ पर्यंत रुपये ४.५८ कोटीचे प्रदान केले होते परिणामस्वरुप कराराच्या शर्तीच्या व्याप्तीच्या बाहेर जाऊन दाव स्वीकारल्यामुळे / दिल्यामुळे कंपनीने रुपये ३.१३ कोटीचे टाळता येण्याजोगे जादा प्रदान केले होत.

व्यवस्थापनाने आपल्या उत्तरात (मे २००७), ज्यास शासनाने सहमती दर्शविली होती (मे २००७) म्हटले होते की सर्वसाधारणपणे जेथे कामाचा मोठा भाग पूर्ण झालेला नसतो तेथेच फी देय असते. या प्रकरणात या कामाची प्रगती मागे पडली होती व कामाच्या खराब प्रगतीमुळे या प्रकरणांत अपवाद करण्यात आला होता.

हे उत्तर टिकण्याजोगे नाही. कामाचा मोठा भाग प्रलंबित होता या आधारावर पीएमसीला देय असलेली फी करारात नमूद केल्यापेक्षा वेगळ्या दराने काढणे चुकीचे होते. प्रदान कराराच्या तरतुदीनुसार नियमित करावयास हवे होत.

३.२ : याप्रकरणी समितीला पाठविलेल्या स्पष्टीकरणात्मक लेखी ज्ञापनात महामंडळाने खुलासा करतांना असे नमूद केले की, सदर योजनेचे बांधकाम १५ महिन्यांचा कालावधीत म्हणजेच ऑगस्ट, २००० पर्यंत पूर्ण करावयाचे होते त्यामुळे प्राजेक्ट मॅनेजमेंट कन्सल्टंट यांचा विहित कालावधी हा मूळ कालावधी अधिक ३ महिने असा एकूण १८ महिन्या (नोव्हेंबर २०००) पर्यंत होता.

परंतु नोव्हेंबर, २००० पर्यंत सदर योजनेचे फक्त ८.८९३८% काम होऊ शकले. त्यामुळे ९०% पेक्षा जास्त काम हे नोव्हेंबर, २००० नंतर शिल्लक होते. करारनाम्यातील परीशिष्ट F' मध्ये दर्शविण्यात आलेली पदे ही खालील पातळीवरील (Junior Cadre) आहेत. सदर कर्मचारी वर्ग हा सर्वसाधारणपणे योजना पूर्ण झाल्यानंतर लागतो. सदर परिशिष्टामध्ये प्रोजेक्ट मॅनेजर, सहा. प्रोजेक्ट मॅनेजर सारखी योजना सुरु असतांना लागणाऱ्या वरीष्ठ पदांचा समावेश नाही व तसा उल्लेख ही सॉलिसिटर मे. कांगा व कंपनी यांनी त्यांचे पत्र क्रं. SV/११४९५/२००४, दि. ३०.०७.२००४ रोजीच्या पत्रान्वये म्हटलेले आहे. थोडक्यात त्यांनी असे सांगितले आहे की परिशिष्ट 'फ' मध्ये दाखविलेला कर्मचारी वर्ग हा सर्वसाधारण पणे योजनेचे बहुतांश (Major) काम पूर्ण झाल्यानंतर लागणारा कर्मचारी वर्ग आहे. सदर कर्मचाऱ्यांचा वापर हा गाळा हस्तांतरीत करणे व इतर देखभाली सारखे कामे करण्यासाठी करण्यात येतो. परंतु सदर योजनेमध्ये ९०% काम विहित कालावधीनंतर शिल्लक असल्यामुळे तेथे वरीष्ठ पातळीवरील कर्मचारी वर्ग, योग्य त्या आवश्यकतेनुसार ठेवणे क्रमप्राप्त ठरते. सॉलिसिटर मे. कांगा अॅण्ड कंपनी हयांनी असे मत दिले आहे की, व्यवस्थापकीय संचालक / शिपुप्रलि हयांना पी.एम.सी. च्या बाबतीत कोणताही वाद निर्माण झाल्यास त्यावर निर्णय घेण्याचा अधिकार त्यांना प्राप्त होतो. त्यानुसार ते पी.एम.सी. व शिपुललि यांची संयुक्तिक सुनावणी घेऊन योग्य तो निर्णय घेऊ शकतात. सॉलिसिटर मे. कांगा हयांनी असेही विषद केले आहे की, व्यवस्थापकीय संचालक हे पी.एम.सी. ला देय असलेल्या विस्तारीत कालावधीतील शुल्क आकारणी ठरवू शकतात. इतर शासकीय संस्थांमधील प्रचलीत कार्यपध्दती नुसार व्यवस्थापकीय संचालक / शिपुप्रलि कलम ७.१ व ७.२ (Principle of fairness & Good faith) नुसार योग्य तो निर्णय घेऊ शकतात.

येथे असे निदर्शनास आणले जाते की, शिपुप्रलिच्या दिंडोशी योजनेच्या पी.एम.सी. च्या विस्तारीत कालावधीतील शुल्का संबंधात मा. अॅडव्हाकेट जनरल, महाराष्ट्र शासन हयांचा सल्ला मागितला असता त्यांनी सुध्दा सदर बाबतीत मानखुर्द योजनेमध्ये पी.एम.सी. ला देण्यात आलेल्या शुल्काप्रमाणे दिंडोशी येथे मानखुर्द पी.एम.सी. पध्दतीनुसार शुल्क देण्यात यावे असा सल्ला दिलेला आहे. थोडक्यात त्यांनी मानखुर्द योजनेसाठी पी.एम.सी. हयांना दिलेला शुल्क आकरणीबाबतचा निर्णय योग्य असल्याचे म्हटलेले आहे. सिडकोच्या फॉर्म्युलाप्रमाणे विस्तारीत कालावधीसाठी आकारण्यात येणारे पी.एम.सी.चे शुल्क हे इतर शासकीय संस्था जसे, एम.एम.आर.डी.ए., एम.एस.आर.डी.सी. यांच्या शुल्क आकारणी पेक्षा

कमी आहे. तसेच सिडको ही गृहबांधणी क्षेत्रातली एक अग्रणी संस्था असल्यामुळे, सर्वसाधारणपणे सदर योजना ही फायदा देणारी योजना असल्यामुळे (अंदाजे ८० कोटी) नियमित कालावधीतील शुल्क आकारणी व्यविरिक्त व्यवस्थापकीय संचालक / शिपुप्रलि हयांनी पी.एम.सी. करारनामा कलम ८.२ नुसार (करारनाम्यातील संदर्भिय कलम ७.१ व ७.२) पी.एम.सी. हयांची सुनावणी घेऊन कमीत कमी दर असलेला सिडकोच्या फॉर्म्युल्याप्रमाणे विस्तारीत कालावधीतील शुल्क देण्याबाबतचा निर्णय घेण्यात आला व पी.एम.सी. ला देण्यात आलेले शुल्क हे योग्य असून हे करारनाम्याचा उल्लंघन करणारे नाही.

त्यामुळे व्यवस्थापकीय संचालक / शिपुप्रलि यांनी प्रकल्पातील नफा लक्षात घेऊन प्रकल्प पूर्ण करण्याच्या उद्देशाने करारनाम्यातील तरतुदीनुसार घेतलेला निर्णय हा कंपनीच्या हितासाठीचा होता.

व्यावसायिक दूरदर्शीपणा व घंदयाच्या निकडीसाठी कंत्राटे / करारात काही तडजोड / अपवाद प्रकल्प अंमलबजावणीच्या एकंदर हितासाठी करणे जरूर असते त्याहून करार तरतुदीला केवळ चिकटून राहून घंदयाला उपयुक्त व दीर्घ कालीन दुष्परिणाम ध्यानात न घेणे ठरेल.

उपरोक्त बाबींचा महाराष्ट्र विधानमंडळाच्या सार्वजनिक उपक्रम समितीने विचार करावा.

३.३ : महामंडळाच्या उपरोक्त खुलाशांबाबत शासनाने असे अभिप्राय व्यक्त केले की,

असे दिसत आहे की, प्रोजेक्ट मॅनेजमेंट कन्सलटंटच्या कराराबाबत सॉलीसिटर यांनी दिलेल्या सल्ल्यास अनुसरून तत्कालीन व्यवस्थापकीय संचालकांनी कार्यवाही केली आहे. त्यांच्या सल्ल्यानुसार पीएमसी ला सुनावणीची संधी दिली आहे. व त्यानुसार सद्भावनेने निर्णय घेतला आहे. तदनंतर व्यवस्थापकीय संचालकांनी घेतलेला निर्णय / दिशा अचुक असल्याबाबत ॲडव्होकेट जनरल यांनी दुसऱ्या बाबींवर केलेल्या मत प्रदर्शनात दृढ होऊन या प्रकरणी घेतलेल्या निर्णयाची अचुकता व कायदेशिरता दृढ होत आहे. तत्कालीन व्यवस्थापकीय संचालक यांनी सद्भावनेने घेतलेल्या निर्णयाचे शासन समर्थन करते.

३.४ साक्ष :

महामंडळाकडून व शासनाकडून प्राप्त झालेल्या लेखी माहितीच्या अनुषंगाने समितीने गृह निर्माण विभागाचे सचिव व शिवशाही पुर्वसन महामंडळाचे सह व्यवस्थापकीय संचालक यांची बुधवार, दिनांक १ सप्टेंबर, २०१० रोजी साक्ष घेतली. साक्षीच्या वेळी कंपनीच्या तुर्भे-

मंडाले, मानखुर्द येथील ३३ इमारतीचे बांधकाम पूर्ण करावयाच्या मुदतीबाबत विभागीय सचिवांनी सांगितले की, पी.एम.सी. या प्रकल्प व्यवसाय सल्लागार कंपनीच्या मुदतवाढ देण्यांत आलेल्या कालावधीमध्ये प्रत्यक्षात कामावर लावलेल्या कर्मचाऱ्यांची संख्या व कर्मचारी या आधारावर फी देय होती. याबाबत प्रकल्प पूर्ण करावयाचा कालावधी व विशेष लक्ष कालावधी यांची तरतुद त्यांच्या बरोबर झालेल्या करारामध्ये करण्यांत आलेली आहे. प्रकल्प पूर्ण होऊ शकला नाही म्हणून प्रकल्पास विशेष मुदतवाढ द्यावी लागली. त्यामुळे सल्लागाराच्या नेमणुकीचाही कालावधी देखील वाढविण्यांत आला. व त्यामुळे कंपनीने वाढीव कालावधीची सल्लागार फी मागणी करताना मुदतवाढ दिलेल्या कालावधीतील करारानुसार फक्त तीन महिन्यांच्या कालावधीची तरतुद निदर्शनास आणली. कंपनीचे म्हणणे याप्रकरणी ऐकून घेतले. कंपनीने दिलेल्या वाढीव मुदतीमध्ये प्रकल्पाचे मुळ कामच सुरु होते. व त्यानंतरच्या कालावधीमधील त्यांच्याकडे उपलब्ध कर्मचाऱ्याकडून प्रकल्पाचे इतर काम वाईडअप करताना करावयाचे होते ते चालू होते. या प्रकरणी महालेखाकारांनी आपल्या लेखापरिक्षणामध्ये आक्षेप घेतल्यानंतर अशा प्रकरणाबाबत तडजोड करण्यासाठी काय करावे. असा मुद्दा महामंडळापुढे आल्यानंतर महामंडळामार्फत सॉलीसीटर मे. कांगा अँड कंपनी यांच्याकडून कायदेशीर सल्ला घेतला असता, त्यांने सुचविले की, अन्य सार्वजनिक उपक्रमांकडून अशा प्रकरणी अनुसरण्यांत येणाऱ्या पध्दतीची पाहणी करावी व त्याप्रमाणे निर्णय घ्यावा असे सुचित केले व पुढे असेही सुचविले की, शिवशाही पुनर्वसन प्रकल्पाच्या व्यवस्थापकीय संचालकांना कंपनीबाबत कोणताही वाद निर्माण झाल्यास निर्णय घेण्याचा अधिकार आहे. त्यानुसार महामंडळ व कंपनी यांमध्ये संयुक्त सुनावणी घेऊन योग्य तो निर्णय घेऊ शकतात व विस्तारीत कालावधीची शुल्क आकारणी ठरवू शकतात. त्याप्रमाणे शिवशाही पुनर्वसन प्रकल्पाकडून सिडको, एम.एस.आर.डी.अ. व एम.एम.एस.आर.डी.सी. यांच्या सारख्या महत्वाच्या सार्वजनिक उपक्रमांकडून चौकशी केली असता त्यांनी त्याची पध्दती विशद केली होती. त्यानुसार अशा प्रकरणी सिडकोकडून अनुसरण्यांत आलेल्या पध्दतीनुसार व सर्वात कमी दर आकारण्यांत आलेल्या पध्दतीनुसार शिवशाही पुनर्वसन प्रकल्पाकडून त्यांच्या पध्दतीचा अवलंब कण्याचा निर्णय घेण्यांत आला. याबाबत कंपनीबरोबर सुनावणी घेऊन तसेच कायदेशीर सल्लागारांकडून सल्ला घेऊन कार्यवाही करण्यांत आली व कमीतकमी रक्कम देण्याच्या इतर सार्वजनिक उपक्रमांच्या पध्दतीनुसार महामंडळाने कार्यवाही केली महामंडळाकडून घेतलेल्या निर्णयाच्या बाबतीमध्ये अॅडव्हॉकेट जनरल यांनी निर्णय अचूक असल्याबाबत मत व्यक्त केले आहे, त्यामुळे

व्यवस्थापकीय संचालकांनी सदभावनेने निर्णय घेतला व तो योग्य होता असे शासनाचेही मत आहे.

याबाबत समितीप्रमुखांनी प्रश्न विचारला की, एखादे काम मुदतीमध्ये पूर्ण झाले नाहीतर काय करावयाचे याबाबत महामंडळ स्तरावर काहीही नियम असल्याचे दिसून येत नाही. परिस्थिती निर्माण होईल त्याप्रमाणे निर्णय घेतला जातो. अशा परिस्थिती एकंदरीत दिसून येते याबाबत उत्तर देताना विभागीय सचिवांनी सांगितले की, शिवशाही पुर्नवसन प्रकल्पाची कामे ही बहुतांशी स्लमएरियाशी संबंधीत असतात. अशावेळी कामे करण्यास सुरवात केल्यानंतर काय अडचणी आहेत हे लक्षात येते. व त्यानुसार मार्ग काढण्याचा प्रयत्न केला जातो. मा. समितीप्रमुखांनी दुसरा प्रश्न विचारला होता की, परिस्थितीनुसार निर्णय घेतले जातात. निविदा न काढता कोणीतरी सांगितले. म्हणून दरवाढ केली जाते व त्यानंतर त्यांचे समर्थन महामंडळ स्तरावर व विभागीय स्तरावर करावे लागते असे का करण्यांत येते. या प्रश्नाला जोडून समिती सदस्यांनी महालेखाकारांनी आक्षेप घेतल्यानंतर सदभावनेने कायदेशीर काय आहे याची पडताळणी करणे गरजेचे नाही काय ? या प्रश्नावर कोणतेही उत्तर प्राप्त झाले नाही. मागील लेखे अद्यापही पूर्ण झाले नाहीत. व कंपनी कायदयाप्रमाणे विहित मुदतीमध्ये काम पूर्ण नसल्यास कंपनीला दंड आकारण्यांत येतो अशा प्रकारच्या दंड शिवशाही पुर्नवसन प्रकल्पाला लावण्यांत आला आहे काय ? या समिती सदस्यांच्या प्रश्नावर उत्तर देताना विभागीय सचिवांनी सांगितले की, कंपनी ही शासकीय असल्याने तीला सवलत देण्याची भुमिका घेतली जाते. परंतु कंपनी कायदयाप्रमाणे कामे वेळेवर होणे गरजेचे आहे. हा मुद्दा त्यांनी मान्य केला व लेखापरिक्षणाची अपूर्ण प्रकरणे लवकरात लवकर पूर्ण करून सादर करण्यांत येतील असेही त्यांनी स्पष्ट केले.

३.५ : अभिप्राय व शिफारशी

शिवशाही पुनर्वसन प्रकल्पाकडून तुर्भ-मंडाले मानखुर्द येथील प्रकल्प राबविताना नेमण्यात आलेल्या प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागार म्हणून पीएमसी या कंपनीला नियुक्त केले गेले प्रकल्प पुर्ण करण्यासाठी उरलेल्या कालावधीमध्ये काम पूर्ण होऊ शकले नाही. जास्तीत जास्त ९० टक्के काम पूर्ण होणे बाकी होते. उरलेल्या कालावधीपेक्षा प्रकल्प पुर्ण होण्यासाठी प्रकल्पाला व सल्लागार कंपनीलादेखील मुदत वाढ देणे भाग होते. व वाढीव मुदतीसाठी देण्यांत येणारी फी देताना महालेखाकारांनी वाढीव फी बाबत आक्षेप घेतला असता तद्नंतर शिवशाही पुर्नवसन प्रकल्पाकडून कायदेशीर सल्लागार नेमून त्यांनी दिलेल्या सल्यानुसार

कार्यपध्दती अवलंबली होती. हे जरी खरे असले तरी. महालेखाकारांनी आक्षेप घेतल्यानंतर महामंडळाकडून कार्यवाही प्रक्रीया सुरु झाली हे अत्यंत खेद जनक आहे. शिवशाही पुर्नवसन प्रकल्पाकडून करण्यात आलेल्या कार्यवाहीच्या समर्थनार्थ शासनाकडून यासंबंधी अॅडव्हकेट जनरल यांनी नोंदविलेल्या अभिप्रायाचा उल्लेख करुन समर्थन केले तरी, अशी परिस्थिती उद्भवल्यानंतर काही ठळक नियम असायलाच पाहिजेत तसे असल्याचे समितीस दिसून आले नाही. परिस्थिती निर्माण झाल्यानंतर **विधी सल्लागार नेमून सल्ला घेऊन केलेली कार्यवाही ही पुनर्वसन प्रकल्पास अधिक आर्थिक परिस्थितीत बाधा आणणारी आहे.** परिस्थिती निर्माण झाल्यानंतर शिवशाही पुनर्वसन प्रकल्पासाठी केलेली कार्यवाही बाबत शासनाकडून समर्थन करण्यांत आले याचेही समितीला आश्चर्य वाटले. शासनाने खरे तर शिवशाही पुनर्वसन प्रकल्प हा शासनाची कंपनी असल्याने शासनाच्या धोरणानुसार महामंडळाकडून वाणिज्यिक व व्यापारी तत्वाचा अवलंब होतो की नाही हे पाहणे अत्यंत गरजेचे होते. याबाबत समिती अशी शिफारस करीत आहे की, कराराव्यतिरिक्त वाढीव मुदतीचे नियोजन करताना काय नियमावली असावी. ती प्रथम तयार करावी. जेणे करुन उपक्रमाची स्वायत्तता व कार्यक्रमाची पारदर्शकता होण्यासाठी आवश्यक आहे. या संदर्भातील व्यवहार सुस्थिर व्यापारी तत्वावर सुयोग्य वाणिज्यिक प्रथानुसार होण्यासाठी अत्यंत आवश्यक आहे. शिवशाही पुनर्वसन प्रकल्पाकडून मागील प्रलंबीत लेखे पूर्ण विहित मुदतीमध्ये पूर्ण न करण्यांत आल्याचे समितीला दिसून आल्याने प्रकल्पाकडून जर कंपनी कायद्यानुसार विहित मुदतीमध्ये कार्यवाही होत नसेल तर शासनास्तरावरून प्रकल्पाला कंपनी कायद्यानुसार कार्यवाही करण्यास सांगावे जर याबाबत विलंब झाला तर जरूर पडल्यास दंडात्मक कार्यवाही देखील करावी.

या शिफारशींवर केलेल्या कार्यवाहीचा अहवाल समितीला तीन महिन्यांत सादर करण्यांत यावा.

-

चार : कंत्राटदाराला अदेय फायदा

४.१ : भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या सन २००६-२००७ च्या (वाणिज्यिक) अहवालातील प्रकरण क्रमांक ४ मधील परिच्छेद क्रमांक ४.२३ मध्ये "कंत्राटदाराला अदेय फायदा" यासंदर्भात महालेखाकारांनी पुढील प्रमाणे अभिप्राय व्यक्त केले आहे की, किंमत

फरका व्यतिरिक्त मूळ दरामध्ये १० टक्के अनियमित वाढ कंत्राटदाराला दिल्यामुळे कंपनीने रुपये ४३.५८ लाखाचे प्रदान केले होते व रुपये ७४.४२ लाखाचे पुढील खर्च होणार होता.

कंपनीने झोपडपट्टी पुनर्वसन योजनेअंतर्गत प्रलप्य ग्रस्त व्यक्तींसाठी चार इमारती व विक्रीसाठी तीन इमारती राहुलनगर प्लॉट नं. ७३ शिवडी-वडाळा, मुंबई येथे बांधण्याचे काम रुपये १५.७२ कोटीला अशोक बिल्डर्स यांना प्रदान केले होते (फेब्रुवारी-मार्च २००३) कंत्राटदाराने पुनर्वसन इमारती बांधकामासाठी रुपये ६,२५० प्रति चौरस मीटर व विक्रीच्या इमारतीच्या बांधकामासाठी रुपये ७,३०० प्रति चौरस हे जिल्हा दर सूची (डीएसआर) २००१-०२ वर आधारित दर दिले होते. बांधकाम २४ महिन्यांच्या आत म्हणजे फेब्रुवारी २००५ पर्यंत पूर्ण करावयाचे होते. शर्तीनुसार फक्त सिमेंट व लोखंडावरच किंमत फरक प्रदान देय होते.

लेखापरिक्षण छाननीत असे निदर्शनास आले की, काम प्रदान केल्यानंतर कामाची व्याप्ती कमी करण्यात आली होती व फक्त सहा इमारती बांधण्याचे ठरविण्यात आले. कंत्राटदाराने फक्त सहा इमारती बांधण्याचे ठरविण्यात आले. कंत्राटदाराने फक्त इमारत (क्रमांक ३) चे संपूर्ण काम व दुसरी इमारत (क्रमांक ६) चे ६० टक्के काम विनिर्दिष्टित कालावधीत पूर्ण केले होते. कामाच्या अंमलबजावणीतील विलंब मुख्यत्वेकरून जागा हस्तांतरित करण्यामधील विलंब, महाराष्ट्र गृह व क्षेत्रीय विकास प्राधिकरणाद्वारे तात्पुरते निवारे दुसरीकडे हलविण्यातील विलंब व झोपडपट्टीधारकांकडून न मिळालेले सहकार्य इत्यादी यामुळे झाला होता. कंत्राटदार उर्वरित राहिलेले काम दिलेल्या दराने करण्यास तयार नव्हता व त्याने ३५ टक्के दर वाढीची मागणी केली होती (जानेवारी २००५) कामपूर्तीमधील विलंब त्याच्यामुळे झालेला नसल्याने, व्यवस्थापनाने उर्वरित कामाच्या सर्व बाबींवर देकार सादर करतेवेळी (नोव्हेंबर २००२) असलेल्या निर्देशांकानुसार किंमत फरक देण्याचे व त्याचप्रमाणे त्याने चार इमारतीसाठी (क्रमांक १, २, ५ व ७) दिलेल्या रुपये ६,२५० / ७,३०० प्रति चौरस मीटर या मूळ दरामध्ये ३१ जानेवारी २००७ या सुधारित कामपूर्तता कालावधीसह टक्के वाढ देण्याचे ठरविले (नोव्हेंबर २००५) असे निदर्शनास आले (सप्टेंबर २००६) की स्वीकृत तत्वानुसार जर विलंब त्यांच्यामुळे झालेला नसेल तर मुदतवाढ कालावधीत कंत्राटदाराला किंमत फरक देय होता व इतर किंमतवाढ देय नव्हती. अशारितीने, चार इमारतीसाठी (क्रमांक १, २, ५ व ७) मूळ दरामध्ये एकत्रित १० टक्के वाढ स्वीकारल्यामुळे कंपनीला १० टक्के मूळ किंमतीला दरवाढीमुळे रुपये १.१८ कोटीचे अतिरिक्त दायित्व स्वीकारावे लागले होते व त्यापैकी जुलै,

२००६ पर्यंत पूर्ण करण्यात आलेल्या कामावर रुपये ४३.५८ लाखाचे किंमत फरक प्रदान करण्यात आले होते.

व्यवस्थापनाने / शासनाने म्हटले (जुलै / ऑगस्ट २००७) होते की कंपनीने १० टक्के वाढीसह स्वीकारलेले दर डीएसआर २००५-०६ च्या दराशी तुलना करण्यायोग्य होते व स्वीकारण्यात आलेले दर याच प्रकारचे काम कार्यान्वीत करणारे म्हाडा व एमएमआरडीए यासारख्या राज्य अभिकर्त्यांच्या दरापेक्षा खूपच कमी होते. हे उत्तर टिकण्याजोगे नाही, कारण कंपनीने, कंपनीमुळे झालेल्या विलंबासाठी कंत्राटदाराला उर्वरित कामाच्या सर्व बाबींवर किंमत फरक देण्याचे मान्य करून त्याची कामाच्या सर्व बाबींवर किंमत फरक देण्याचे मान्य करून त्याची नुकसान भरपाई केली होती. त्यानंतरचे डीएसआर (२००५-०६) दर व इतर राज्य संस्थांच्या दराशी तुलनाकरून एकत्रितपणे १० टक्के किंमत वाढीचे समर्थन योग्य नव्हते कारण कंत्राटदाराला मूळ किंमत देकाराच्या वेळच्या किंमत निर्देशावर आधारित किंमत फरक देण्याचे कंपनीने मान्य केले होते.

४.२ : याप्रकरणी समितीला पाठविलेल्या स्पष्टीकरणात्मक लेखी ज्ञापनात महामंडळाने खुलासा करतांना असे नमूद केले आहे की,

राहूलनगर, शिवडी येथील ४ झोपडपट्टी पुनर्वसनाच्या व ३ विक्रीच्या इमारतींचे काम दिनांक ३.३.२००३ रोजी मे. अशोका बिल्डर्स यांना २४ महिन्यांच्या कालावधीमध्ये पुर्ण करण्यासाठी देण्यात आले होते. मे. अशोका बिल्डर्स यांना देण्यात आलेल्या निविदांचे दर हे पी.डब्ल्यू. डी.च्या २००१-२००२ च्या दरसूची (D.S.R.) वर आधारीत होते. ठेकेदाराने पुनर्वसनांच्या इमारतींसाठी रु. ६२५०/- प्रती चौ.मी. (रुपये ५८०.८६ प्रती चौ. फुट) व विक्रीच्या इमारतींसाठी रुपये ७३०० प्रती चौ. फुट (रुपये ६७८.४४ प्रती चौ. फु) असा दर भरलेला होता. सदर जागी म्हाडाच्या मालकीचे संक्रमण शिबिर व झोपडपट्टी वसलेल्या होत्या व सदर जागा ठेकेदाराला टप्प्याटप्प्याने खाली करून काम करण्यासाठी उपलब्ध करून देऊ असे आश्वासित करण्यात आले होते. परंतु काम सुरु केल्यानंतर जून २००४ मध्ये सदर भूखंडाखालून (Under ground) मोठा नाला जात आहे असे निदर्शनास आले, त्यामुळे ८ इमारतीच्या योजनेऐवजी ७ इमारतींची योजना असा बदल करण्यात आला व मे. अशोका बिल्डर्स यांना ७ इमारतींऐवजी ६ इमारती बांधण्याचे उद्दिष्टे देण्यात आले. सुरवातीला इ.क्र.३ साठी जागा (जेथे म्हाडाचे संक्रमण शिबिर होते) एप्रिल २००३ रोजी उपलब्ध करून देण्यात आली. सदर इमारत पूर्ण करून १७.१.२००५ रोजी म्हाडाला हस्तांतरीत करण्यात आली.

मध्यंतरी, इमारत क्र. ६ साठी जागा एक वर्ष, ३ महिने कालावधीनंतर संक्रमण शिबिरातील रहिवाशांना म्हाडाने दिनांक ७.५.२००४ रोजी हलविल्यानंतर, हस्तांतरीत करण्यात आली. ठेकेदाराने विहित मुदतित म्हणजेच दि. २.३.२००५ पर्यंत इ.क्र. ६ चे ६० टक्के काम पूर्ण केले.

२ अ) खालील नमूद केलेले प्रयत्न करुन सुध्दा मोकळी जागा फक्त २ इमारतींसाठी (इ.क्र.३ व ६) उपलब्ध होऊ शकली. योजना मुख्यत्वेकरुन खालील कारणांमुळे रखडली.

१) म्हाडाकडून संक्रमण शिबिरातील लोकांना स्थलांतरीत करण्यास झालेला उशीर.

२) झोपडीधारकांचा असहकार व पात्रता निश्चित करण्यासाठी येणाऱ्या अडचणी.

३) इ.क्र. ६ च्या भूखंडाखाली जूनी ३०० मी.मी. सी.आय. पाण्याची जलवाहिनी सापडल्यामुळे इ.क्र. ६ चे कॉलमची जागा बदलणे व त्यामुळे संरचनात्मक आकडेमोडीमध्ये (Structural Calculation) करावा लागलेला बदल.

४) इ.क्र. ६ व ७ च्या भूखंडाखाली मोठा नाला सापडल्यामुळे इ.क्र. १ व २ चे दक्षिण बाजूस स्थलांतर करणे व त्या अनुषंगाने संरचनात्मक आकडेमोडी मध्ये बदल करणे.

वरील कारणांमुळे योजनेचे ले-आऊट व इमारतींच्या नकाशांमध्ये बदल करावे लागले.

२ ब) पूर्ण २ वर्षांच्या विहित कालावधीमध्ये वरील कारणांमुळे शिपुप्रलितर्फे पुढील मोकळा भूखंड ठेकेदाराला उपलब्ध करुन देता आला नाही. यामध्ये ठेकेदाराची कोणतीही चूक नसतांना ते पुढे काम करु शकले नाही व त्यांनी विहित कालमर्यादा दि. ३.३.२००५ रोजी संपल्यानंतर योजनेचे काम थांबविले व खालील प्रमाणे शिपुप्रलिकडे विनंती केली.

अ) त्यांचे दर ३५ टक्याने वाढविणे.

ब) नोव्हेंबर २००२ चा बेस इन्डेक्स धरुन इंधन, कामगार व बांधकाम साहित्य यांची भाववाढीतील तफावत देणे. त्यानंतर अनेक बैठका घेऊन, व्यवस्थापनाने सखोल विचारविनिमय करुन ठेकेदाराचा नोव्हेंबर, २००२ चा बेस इन्डेक्स धरुन भाववाढीची तफावत व त्यांच्या दरामध्ये १० टक्के वाढ करुन देण्याचा निर्णय घेण्यात आला.

३ अ) ऑडीटच्या म्हणण्यानुसार ठेकेदाराला जर फक्त बांधकाम साहित्यांच्या भाववाढीची तफावत फक्त दिली असती तर पुनर्वसनाच्या इमारतीसाठी रु. ७१६.४५ व विक्रीच्या इमारतीसाठी रु. ८३६.९२ प्रती चौ. फुट दर झाला असता व उर्वरित काम हे रु. १७६६.४७ लक्ष चे झाले असते. परंतु पी. डब्ल्यू.डी. दरसूची (D.S.R.) २००५-०६ (डीएसआर २००४-०५ अधिक ५ टक्के) प्रमाण उर्वरित कामाची किंमत ही रुपये १८.७३ कोटी एवढी येते व त्यामुळे

ठेकेदाराला ६ टक्याचे नुकसान सोसावे लागले असते (परिशिष्ट - डी) तसेच सदर योजना ही झोपडपट्टींनी वेढलेली असल्यामुळे अतिरिक्त ३ ते ४ टक्के प्रशासकीय खर्चाचा भार कंत्राटदारास सोसावा लागला असता व तसे ठेकेदाराने दि. ३१.१०.२००५ रोजी व्यवस्थापकीय संचालक / शिपुप्रलि यांचेकडे झालेल्या बैठकीच्यावेळी सदर भार सोसण्यास असमर्थता दर्शविली.

३ ब) तसेच त्यावेळचे बाजारभाव व उपलब्ध दरसूची २००४-०५ शी पुन्हा तपासले असता खालीलप्रमाणे निदर्शनास येते. ठेकेदारास १० टक्के दरवाढ व वस्तुंच्या भावांची दरवाढीची तफावत दिल्यानंतर खालीलप्रमाणे दर येतो.

पुनर्वसनाच्या इमारतीस रु. ७७४.५० प्रती चौ.फु. व विक्रीच्या इमारतीस रु. ९०४.७३ प्रती चौ.फु. तसेच त्यावेळेच्या उपलब्ध दरसूची २००४-०५ प्रमाणे उर्वरित कामाची किंमत काढण्यास खालीलप्रमाणे दर येतो. पुनर्वसन इमारत - रु. ७५६.१८ प्रती चौ.फु. विक्रीची इमारत - रु. ८२०.७८ प्रती चौ. फु. परंतु त्यावेळचे बांधकाम साहित्यातील मुख्य वस्तुंच्या जसे सिमेंट, लोखंड, विटा व खडी यांचे दर हे २००४-२००५ पी. डब्ल्यु. डी (D.S.R.) च्या दरसूचीमध्ये दाखविलेल्या वस्तुंच्या दरापेक्षा खुप जास्त होते. त्यामुळे सदर भाववाढीची तफावत विचारात घेतल्यास दरसूची २००४-०५ व बाजारभाव यातील तफावत विचारात घेतल्यास दरसूची २००४-०५ व बाजारभाव यातील तफावत रु. ७७.५० प्रती चौ.फु. येते (परिशिष्ट इ) होती. त्यामुळे एकूण पुनर्वसनाच्या व विक्रीच्या इमारतींचा दर खालीलप्रमाणे येतो.

पुनर्वसन इमारत - ७५६.१८ + ७७.५० = रुपये ८३३.६८ प्रती चौ.फु.

विक्रीची इमारत - ८२०.७८ + ७७.५० = रुपये ८९८.२८ प्रती चौ.फु.

म्हणजेच देण्यात आलेला पुनर्वसनाचा दर रुपये ७७४.५० प्रती चौ. फु. हा रुपये ८३३.६८ प्रती चौ.फु. पेक्षा ७.१० टक्यानी खाली आहे व विक्रीच्या इमारतींचा दर रुपये ९०४.२६ प्रती चौ.फु. हा रुपये ८९८.२८ प्रती चौ. फुट पेक्षा केवळ ०.६६ टक्के जास्त आहे व दोन्ही दरांचा विचार केल्यास प्रशासनाने मंजूर केलेला दर हा दरसूची २००४-०५ पेक्षा २.५९ टक्के कमी आहे. (परिशिष्ट-सी पहावे.)

३ क) तसेच सदर योजनेचा भूखंड हा अरुंद आहे. तसेच संपूर्ण जागा ही झोपडपट्टींनी वेढलेली आहे. बांधकाम साहित्य ठेवण्यासाठी पुरेशी जागा नाही. तसेच स्थानिक गुंडगिरी व चोऱ्यामाऱ्या यामुळे सामानांचे नुकसान होते. तसेच कामगारांना राहण्यासाठी जागा उपलब्ध

नव्हती. त्यामुळे ३ ते ४ टक्के अतिरिक्त खर्च येतो. सदर तरतुद ही दरसूची २००४-०५ मध्ये समाविष्ट नाही. त्यामुळे प्रोजेक्ट मॅनेजमेंट कन्सलटंट यांनी प्रस्तावित केल्याप्रमाणे शिपुप्रलिच्या व्यवस्थापनाने घेतलेला निर्णय हा योग्य आहे व करारनाम्यातील कलम क्र. ४२.२ प्रमाणे घेण्यात आलेला आहे.

४) कंत्रातदारास फक्त बांधकाम साहित्य व मजुरीच्या दरवाढीतील तफावत (Escalation) करारनाम्यातील तरतुदीनुसार देणे हे फारच कमी असल्यामुळे व्यवस्थापनाने १० टक्के दिलेली दर वाढ ही योग्य होती व ती करारनाम्यातील कलम क्र. ४२.२ मधील तरतुदीस अनुसरून आहे.

५) तसेच परिशिष्ट अ मध्ये दर्शविल्यानुसार सुधारीत दर (१० टक्के अधिक Price Escalation) पुनर्वसन इमारतीस रुपये ७७४.५० प्रति चौ. फुट व विक्रीच्या इमारतीस रुपये ७७४.५० प्रति चौ. फुट व विक्रीच्या इमारतीस रु. ९०४.७३ प्रति चौ.फुट हे म्हाडाच्या (रुपये ९११.१४ ते ९७५.८० प्रती चौ. फुट विक्री इमारत) व एम.एम.आर.डी.ए.च्या (रु. १०३२/- प्रती चौ. फुट पुनर्वसन इमारत) दरांपेक्षा कमी आहे.

६) उपरोक्त नमुद केलेल्या कारणांमुळे कंत्राटदार कंत्राट कालावधी संपल्यानंतर पुढील काम करण्यास तयार नसल्याने व त्यांनी दिलेले पत्र दिनांक २९.०१.२००५ नुसार ३५ टक्के दरवाढ व प्राईस एस्कलेशन ची मागणी केल्यामुळे महालेखापरीक्षक यांचे म्हणणे कंत्राटदारास दिलेले १० टक्के दरवाढ व प्राईस एस्कलेशन योग्य नाही हे वस्तुस्थितीस धरून नाही.

वरील सर्व बाबींचा सारासार विचार करून व्यवस्थापनाने कंत्राटदारास दिलेले १० टक्के दरवाढ व प्राईस एस्कलेशन हे पी.डब्ल्यू.डी.च्या २००४-२००५ दर सुचि व बांधकाम साहित्याच्या दरातील (२००४-२००५ DSR व मार्केट प्राईस) तफावत ही कमी असल्याकारणाने देण्याचे ठरविले व नविन निविदा मागविण्यापेक्षा त्यास कंत्राटदारास पुढील काम करण्याचे आदेश दिले. तसेच दिलेले वाढीव दर हे इतर सरकारी प्राधिकरण (म्हाडा व एम.एम.आर.डी.ए.) यांच्या दरापेक्षा कमी होते. त्यामुळे कंत्राटदारास उर्वरित कामावर दिलेले १० टक्के दरवाढ व प्राईस एस्कलेशन हे योग्य होते. त्यामुळे कंत्राटदारास कोणताही अवाजवी फायदा देण्यात आला नव्हता.

उपरोक्त बाबींचा विचार करून हे महाराष्ट्र विधान मंडळाच्या सार्वजनिक उपक्रम समितीने सदरचा परिच्छेद वगळावा, ही विनंती.

उपरोक्त बार्बीचा महाराष्ट्र विधानमंडळाच्या सार्वजनिक उपक्रम समितीने विचार करावा.

४.३ : महामंडळाच्या उपरोक्त खुलाशाबाबत शासनाने असे अभिप्राय व्यक्त केले की, शिवशाही पुनर्वसन प्रकल्प लि. च्या तत्कालीन व्यवस्थापकीय संचालकांनी वेळेची निकड, सद्भावना, प्रकल्पाची स्थिती, क्षेत्रावरील परिस्थिती पाहून निर्णय घेतला असल्याचे पाहून शासन त्यांचे समर्थन करते.

४.४ : साक्ष

या प्रकरणी समितीने गृहनिर्माण विभागाचे सचिव व शिवशाही पुनर्वसन प्रकल्पाचे सह व्यवस्थापकीय संचालक यांची बुधवार, दिनांक १ सप्टेंबर, २०१० रोजी साक्ष घेतली राहूल नगर, शिवडी-वडाळा, मुंबई येथील झोपडपट्टी पुनर्वसन योजनेअंतर्गत प्रकल्पग्रस्त व्यक्तींसाठी तीन इमारतीचे काम कंत्राटदाराला देण्यांत आले होते. त्यामध्ये महालेखाकारांनी आपल्या वाणिज्यिक अहवालामध्ये आक्षेप नोंदविल्यानुसार प्रकल्प कंत्राटदाराला किंमत देकाराच्या वेळेस किंमती निर्देशावर आधारित फरकाची किंमत द्यावयाची असताना मंडळामुळे झालेल्या विलंबामुळे विलंब कालावधीसाठी १० टक्के वाढीव फरकाची रक्कम देण्यांत आली होती. त्यामुळे जवळ जवळ १.१८ कोटी इतकी रक्कम कंत्राट दाराला दिल्यामुळे शिवशाही पुनर्वसन प्रकल्पास तोटा सहनकरावा लागला होता. हे मान्य आहे काय ? यावर सांगताना विभागीय सचिवांनी सांगितले की, करार नाम्यांतील कलम क्र. ४२.२ मधील तरतुदीनुसार काम पूर्ण करण्यास विलंब झाला तर कंत्राटदाराचे नुकसान कसे भरून देता येईल. त्यानुसार रक्कम देण्यात आली होती. त्या ठिकाणी बांधण्यात येणाऱ्या दोन प्रकारच्या इमारती होत्या, त्यानुसार पुनर्वसनाच्या इमारतीसाठी रु. ६२५० प्रती चौ. मीटर व विक्रीच्या इमारतीसाठी रु. ७३०० प्रती चौ. मीटर असा दर निर्धारित केलेला असताना कामाच्या विलंबामुळे त्यांनी ३५ टक्के दर वाढ केली व तफावत देण्याबाबत विनंतीही केली होती. त्यानुसार १० टक्के दरवाढ व सुत्राच्या भावांची दरवाढीची तफावत दिल्यानंतर पुनर्वसन इमारतीस रु. ७७४.५० प्रती चौ. फुट व विक्री इमारतीतील रु. ९०४.७३ प्रती चौ. फुट इतका खर्च येणार होता. तसेच २००४-२००५ च्या उपलब्ध दर सुचीप्रमाणे उर्वरीत कामाची किंमत पुनर्वसन इमारतीस रु. ७५६.१४ प्रती चौ. फुट व विक्रीच्या इमारतीस रु. ८२०.७४ प्रती चौ. फुट इतका खर्च येणार होता. त्यावेळच्या बांधकाम साहित्यातील मुख्य वस्तुचे बाजारभाव दर सुची यांतील तफावत रु. ७७.५० प्रती चौफुट इतकी होती. त्यामुळे प्रत्येक दर रु. ७.१० टक्यांनी कमी आहे. विक्रीच्या इमारतीचा

वरील दर प्रमाणानुसार निश्चित केल्यानुसार तो केवळ ०.६६ टक्के जास्त होतो. दोन्ही दरांच्या विचार केल्यास मंजूर केलेला दर हा २००४-२००५ पेक्षा २.५९ टक्यांने कमी आहे. तसेच १० टक्के देण्यांत आलेली दरवाढ ही इतर सरकारी बांधकाम प्राधिकरणाकडील दरापेक्षा कमी होती. शिवाय या दरवाढीमध्ये इतर अडचणीचा समावेश नसल्याने नेमण्यात आलेल्या तज्ञ प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागार यांनी प्रस्तावित केल्याप्रमाणे शिवशाही पुनर्वसन प्रकल्पाकडून निर्णय घेण्यात आला.

दरवाढीबाबत दोन वाढी देण्यात आल्या असून प्रथम दहा टक्के दरवाढ देण्यांत आली व तदनंतर कांत्राटामधील करारानुसार सिमेंट व स्टील यांचा दरामध्ये झालेल्या वाढीनुसार दरवाढ अदा करण्यांत आली असे एका प्रश्नाला उत्तर देताना विभागीय सचिवांनी नमूद केले याबाबत महालेखाकारांनी घेतलेल्या मुळ आक्षेपाकडे लक्ष वेधून सांगण्यांत आले की विविध प्रक्रिया वेळेत पूर्ण न झाल्यामुळे प्रकल्पाचे बांधकाम वेळेवर झालेले नाही त्यामुळे बांधकामाचे दर वाढले व त्यामुळे रक्कम द्यावी लागली याबाबत काय मत असे विचारण्यांत आले असता. विभागीय सचिवांनी सांगितले की, कंत्राटदारांची कामे सुरु असताना सिमेंट स्टीलमध्ये दर वाढत असतात. तसेच त्यांची काही यंत्रे प्रकल्पाच्या ठिकाणी व इतर यंत्रणा कार्यरत असल्यामुळे सर्व गोष्टींचा विचार करता करारांतील ४२.२ कलमानुसार त्यांना सवलत देण्यांत आली व तसा निर्णय घेण्यांत आलेला आहे. एखादया प्रकल्पास विलंब झाल्यामुळे वाढीव मुदतीकरीता काय कार्यवाही करावाची याची प्रथम नियमावली का करुन ठेवण्यात आली नाही, प्रत्येक विलंब झाल्यानंतर तज्ञाचा सल्ला घेऊन त्याप्रमाणे कार्यवाही करावयाची हे उचित आहे. काय ? या समितीप्रमुखांच्या प्रश्नाला उत्तर देताना सचिवांनी सांगितले की, कंत्राटदाराबरोबर केलेल्या करारानुसार कार्यवाही करण्यांत आलेली आहे. प्रकल्पाचे नियोजन करताना आधुनिक सोई सुविधा पहाता प्रकल्पस्थळांचा अभ्यास करुन प्रकल्प आरेखन का करण्यांत आले नाही या समिती सदस्यांच्या प्रश्नाला उत्तर देताना विभागांचे सचिवांनी सांगितले की, प्रकल्पा ठिकाणी नाला होता. व त्यावर झोपडपट्ट्यांची वसाहत असल्याने या गोष्टी प्रथम लक्षात आल्या नाहीत.

४.५ अभिप्राय शिफारशी :

राहूलनगर शिवडी-वडाळा (मुंबई) येथील झोपडपट्टी पुनर्वसन योजनेअंतर्गत प्रकल्प ग्रस्थांसाठी इमारतीचे बांधकाम करताना कंत्राटदारास ठरवून देण्यांत आलेल्या इमारतीचे बांधकामाची व्याप्ती कमी करुन सहा इमारतीचे काम देण्यात आले. व ठरविण्यांत आलेल्या

वेळेमध्ये फक्त इमारत क्र. ३ व दुसरी इमारत क्रमांक ६ याचे ६० टक्यांचे काम पूर्ण केले होते. कामाचा विलंब हा शिवशाही प्रकल्पाच्या नियोजनांतील अभावामुळे मुख्यत्वाने झाला होता. त्यामुळे झालेल्या विलंबाला कंत्राटदाराने अधिक ३५ टक्के रकमेची मागणी केली. व्यवस्थापनाने देखील उर्वरीत कामाच्या सर्व बाबींवर विलंब देकार देण्याचे ठरविले. वास्तवीक विलंब हा व्यवस्थापनाकडून झाला होता. त्यामुळे मुदतवाढ कालावधीतील कंत्राटदाराला फक्त फरक देय होता. इतर किंमतवाढ देय नव्हती. महालेखाकारांच्या आक्षेपानुसार कार्यवाही होणे अपेक्षित होते. विलंबामुळे कंत्राटदाराचे होणारे नुकसान कसे भरून काढता येईल. ह्या करिता रक्कम अदा केली हे विभागीय सचिवांचे म्हणणे समितीला समर्थनीय वाटत नाही. विभागाकडून अथवा व्यवस्थापनाकडून विलंब होत असेल तर काय कार्यवाही करावी याची नियमावली अथवा साधक बाधक अशी सुचना देखील व्यवस्थानाकडून ठरविण्यांत आली नव्हती. या उलट नेमण्यांत आलेल्या तज्ञ खाजगी सल्लागारांनी सुचना केल्या व त्यानुसार व्यवस्थानाकडून कार्यवाही केली याचे समितीला आश्चर्य वाटते. जर प्रथमतःच नियमावली तयार असती तर प्रकल्प सल्लागाराच्या सल्यावर व्यवस्थापनास कार्यवाही करण्याची आवश्यकताच भासली नसती. दुसरे म्हणणे प्रकल्प तयार करताना त्याचे समय उचीत नियोजन देखील केले नाही. त्यामुळे आरेखनामध्ये अनेक त्रुटी आढळून आल्या पर्यायाने कामास विलंब झाला या सर्व प्रकरणांचा विचार करता समिती अशी शिफारस करित आहे की, कोणताही प्रकल्प राबविताना प्रथम त्यांचे योग्य ते नियोजन करावे. त्यासाठी लागणाऱ्या आधुनिक साधन सामुग्रीचा उपयोग करून घ्यावा. जेणे करून प्रकल्पाचे काम विहित कालावधीत पूर्ण होण्यास अडचण येणार नाही. तसेच प्रकल्पासाठी होणारा विलंब हा कंत्राटदाराकडून न झाल्यास व्यवस्थापनाकडून होणाऱ्या विलंबासाठी फक्त करारांतील तरतुदीनुसार स्टील व सिमेटच्या बाजारातील वाढीव दरांतील फरक अदा करावा व भविष्य काळातील प्रकल्पासाठी विलंब आकार अदा करण्याकरिता व्यवस्थापनाच्या हितासाठी एक स्वयंपूर्ण नियमावली तयार करावी. जेणे करून शिवशाही पुर्नवसन प्रकल्पाला अधिकच्या आर्थिक संकटास कायदेशीररित्या मार्ग काढण्यासाठी अत्यंत सुलभ होईल. याबाबत केलेल्या कार्यवाहीचा अहवाल समितीला तीन महिन्यात सादर करण्यांत यावा.

महाराष्ट्र राज्य मार्ग परिवहन महामंडळ

एक : मोटार वाहन कराचे प्रदान :

५.१ : भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या सन २००५-२००६ च्या (वाणिज्यिक) अहवालातील प्रकरण क्रमांक ४ मधील परिच्छेद क्रमांक ४.१६ मध्ये "मोटार वाहन कराचे प्रदान" यासंबंधी महालेखाकारांनी प्रदील प्रमाणे अभिप्राय व्यक्त केले आहेत :-

प्रवाशांकडून वसूल केल्या गेलेल्या मोटार वाहन करापेक्षा महामंडळाने सरकारला रु. २८३.६३ कोटी कराचा अधिक भरणा केला होता.

मुंबई मोटार वाहन (कर) कायदा १९५८ मध्ये असे विनिर्दिष्टित केले आहे की प्रवाशांच्या भाडयातून मिळालेल्या नक्त महसुलाच्या १७.५० टक्के मोटार वाहन कर शहराबाहेरील वाहनांवर आकारण्यात येऊन तो गोळा करण्यात यावा व नक्त महसुलाच्या ३.५० टक्के कर शहरातील प्रवाशांकडून शहरात गोळा करण्यात यावा. राज्य सरकारच्या वतीने महाराष्ट्र राज्य मार्ग परिवहन महामंडळाने (महामंडळ) हा मोटार वाहन कर प्रवाशांवर आकारून त्यांचा भरणा सरकारकडे करणे आवश्यक आहे.

लेखा परिक्षणात असे आढळून आले की, महामंडळाने ढोबळ महसूल म्हणजे (भाडे अधिक कर) विचारात घेऊन सरकारकडे विहित दराने कर रकमेचा कर भरणा केला होता. परिणामस्वरूप, महामंडळाने प्रवाशांकडून गोळा करण्यात आलेल्या करापेक्षा जास्त कराचा सरकारकडे भरणा केला होता. एप्रिल, २००१ ते डिसेंबर, २००५ या कालावधीत रकमेच्या अनुक्रमे ग्रामीण भागातील रुपये २८२.३७ कोटी व शहरी भागातील १.२६ कोटी अतिरिक्त रकमेचा भरणा सरकारकडे केला होता. अशा रितीने, एकूण सरकारकडे अतिरिक्त जमा केलेला कर रुपये २८३.६३ कोटी एवढा होता.

व्यवस्थापनाने म्हटले होते (जून २००६) की, करांची आकारणी सरकारी आदेशाप्रमाणेच करण्यात आली होती. लेखा परिक्षणाने आक्षेपाद्वारे निदर्शनास आणून दिलेल्या विसंगतीशी व्यवस्थापनाने सहमती दर्शविली होती ही बाब सरकारकडे संदर्भित करण्यात येईल असे म्हटले होते. शासनाने आपल्या उत्तरांत म्हटले (ऑगस्ट २००६) की, लेखा परीक्षण मुद्याची वित्तीय विभागाशी सल्लामसलत करून तपासणी करण्यात येईल. उदा. रु. १०० च्या भाडयावर रु. १७.५० मोटार वाहन कर सरकारला जमा करावयाचा होता. त्यापैकी महामंडळाने १७.५० टक्के कर रु. ११७.५० वर काढून रु. २०.५६ कराचा भरणा केला होता.

५.२ याप्रकरणी समितीला पाठविलेल्या स्पष्टिकरणात्मक लेखी ज्ञापनात महामंडळाने खुलासा करतांना असे नमूद केले की,

लेखा परिक्षण परिच्छेदामध्ये "मोटर वाहन कर" असा शब्दप्रयोग केलेला असून, तो "प्रवासी कर" असा असणे आवश्यक आहे. आपोआप भाडेवाढ करण्याचे शासनाने सादर केलेल्या सूत्रानुसार भाडेवाढ करण्यात येते. शासनाने सादर केलेले सुत्र खालीलप्रमाणे आहे.

सुधारित प्रवास भाडे अशारितीने ठरविण्यात येते की, (मूळ भाडे+प्रवासी कर) सुधारित भाडे X १०० % (१००-टी) टी = प्रवासी कर. (सध्याचा प्रवासी कर १७.५ %)

सध्या सदर सूत्रानुसार ग्रामिण सेवेपासून मिळणाऱ्या उत्पन्नावर १७.५ टक्के प्रवासी कर शासनास अदा केला जातो. तर शहरीसेवेपासून मिळणाऱ्या उत्पन्नावर ३.५ टक्के प्रवासीकर शासनास अदा केला जातो. मुंबई मोटर वाहन प्रवासी कर कायदा १९५८ मधील तरतुदीनुसार व उपरोक्त नमूद केलेल्या आपोआप भाडेवाढ करण्याच्या सूत्राचा विचार करता लेखा परिक्षणात निदर्शनास आणून दिलेल्या विसंगतीशी रा. प. महामंडळाने सहमती दर्शविलेली होती. प्रवासीकर काढण्याची पध्दती ही रा.प. महामंडळाच्या अखत्यारितील बाब नाही. महाराष्ट्र शासन, गृह विभाग (परिवहन) यांना रा. प. महामंडळाकडून सदर बाबतचा प्रस्ताव सादर करण्यात आला असून शासकिय लेखा परिक्षणाद्वारे उपस्थितीत केलेल्या मुद्याबाबतची तपासणी करून योग्य ते आदेश देण्याबाबत शासनास विनंती करण्यात आलेली आहे.

५.३ महामंडळाच्या वरील अभिप्रायाशी शासनाने पुढील प्रमाणे अभिप्राय व्यक्त केले.

दिनांक २८ डिसेंबर, १९७५ च्या अधिसूचनेनुसार प्रवासी कर हा प्रवासी भाड्यात समाविष्ट आहे. प्रवासी कराच्या वसूली संबंधात राज्य परिवहन महामंडळ हे फक्त वसूली कराची भूमिका बजावत आहे. तसेच मोटर वाहन कर कायदा, १९५८ च्या कलम ३ नुसार २०% पर्यंत प्रवासी कर आकारण्याची तरतूद आहे. ही वस्तुस्थिती पहाता महालेखापालांनी घेतलेल्या आक्षेपासंदर्भात वित्त विभागाच्या सल्ला मसलतीने आवश्यक ती कार्यवाही करण्यात येत आहे.

५.४ या संदर्भात समितीने शासनाच्या व महामंडळाच्या प्रतिनिधींची गुरुवार, दिनांक १२ ऑगस्ट, २०१० रोजी साक्ष घेतली. साक्षीच्या वेळी मोटर वाहन कराचे प्रदान याबाबत महालेखाकारांनी घेतलेल्या मुळ आक्षेपाबाबत समितीला शासनाच्या वतीने विभागीय सचिवांनी

सांगितले की, मुंबई मोटार वाहन (प्रवासीकर) अधिनियम १९५८ च्या कलम ३ नुसार राज्य शासनाच्या गृह विभागाकडून दिनांक २८ डिसेंबर, १९७५ रोजी अधिसूचना काढण्यात आली, त्यानुसार प्रवासीकर आकारला जातो व त्याचा समावेश एकूण तिकीटाच्या दरामध्ये सामिल असतो. त्यानुसार प्रवासीकर राज्य शासनामार्फत निश्चित केले जातात व त्याबाबत वित्त विभागाशी सलामसलत करून प्रवासीकर आकारण्यात आले आहेत. परंतु याबाबत महालेखाकारांकडे सन २००६ मध्ये लेखी स्पष्टीकरण सादर करताना त्यामध्ये विहित नियमानुसार स्पष्टीकरण सादर न केल्यामुळे याबाबत संदिग्धता निर्माण झाली होती. याबाबतची खरी वस्तुस्थिती महालेखाकारांकडे तदनंतर सादर केलेली आहे. सन २००६ मध्ये महालेखाकारांकडे सादर केलेली लेखी स्पष्टीकरणे समितीला देखील सन २००८ मध्ये सादर केले होते. यासंदर्भात समितीची साक्ष सुरु होईपर्यंत देखील सुधारणा का करण्यांत आली नाही. याबाबत केलेल्या विचारणेवर उत्तर देताना विभागीय सचिव यांनी याबाबत चुक झाल्याचे मान्य केले. याबाबत महालेखाकारांकडे सचिवांनी तरतुदीबाबत स्पष्टीकरण सादर करतांना त्याची दखल घेऊन समितीला देखील सादर केलेल्या लेखी स्पष्टीकरण सुधारीत स्वरूपात पाठविणे आवश्यक होते. या समिती सदस्यांच्या प्रश्नावर विभागीय सचिवांनी सांगितले की, मा. सदस्यांचा मुद्दा बरोबर असून सन २००६ च्या चुकीच्या उत्तरामध्ये सुधारणा करून सुधारीत उत्तर रेकॉर्डवर घ्यावे व त्याप्रमाणे दुरुस्ती करावी अशी विनंती समितीस केली.

खाजगी वाहने व राज्य परिवहन महामंडळाची वाहने यावर जो प्रवासी कर बसविण्यात आला आहे त्यामध्ये तफावत आहे. या विषयी स्पष्टीकरण करण्याबाबत विनंती केली असता "कॉन्ट्रॅक्ट कॅरेजेसना" सवलती देताना ज्या अटी घालण्यांत आल्या आहेत त्यामध्ये त्यांना प्रवासी कर कमी करण्यात आला आहे. या उलट राज्य परिवहनला टप्पा वाहतूक करण्याच्या सवलती देण्यांत आल्यामुळे प्रवासीकर जादा आहेत. याबाबत इतर अनेक सवलतींचा देखील त्यामध्ये समावेश आहे असे विभागीय सचिवांनी स्पष्ट केले कॉन्ट्रॅक्ट कॅरेजेस हे अनधिकृतपणे टप्पा प्रवासी वाहतूक करतात. यावर उपाय योजना व कारवाई करण्याचे अधिकार हे परिवहन आयुक्तांना आहेत. याबाबत कॉन्ट्रॅक्ट कॅरेजेस कडून जास्तीचा प्रवासी कर आकारण्याची समितीने शिफारस केल्यास शासन त्याचा जरूर विचार करील असे विभागीय सचिवांनी स्पष्ट केले. याबाबत कॉन्ट्रॅक्ट कॅरेजेसवर बेकायदेशीर वाहतूक केल्यामुळे आकारण्यांत येणारी दंडात्मक फी वाढविण्यासाठी यापुर्वीच्या समितीने आपल्या १६ व्या अहवालामध्ये केलेल्या शिफारशीवर काय कार्यवाही केली यावर उत्तर देताना विभागीय सचिवांनी सांगितले मोटार

वाहन कराच्या अधिनियम १८ मध्ये सुधारणा करून दंडात्मक फी वाढविण्याचा प्रस्ताव मंत्रीमंडळापुढे आणून तदनंतर त्यानुसार कार्यवाही करू.

५.५ अभिप्राय व शिफारशी :

या प्रकरणी समितीला मिळालेली लेखी व तोडी माहिती यावरून असे दिसून येते की, मोटार वाहन कराचे प्रदान याबाबत महालेखाकारांकडून आक्षेप नोंदविण्यांत आल्यानंतर महामंडळस्तरावरून कार्यवाहीसाठी प्रवासी कर निश्चित करण्याचे अधिकार असलेल्या शासन स्तरावर प्रस्ताव सादर केला होता. शासनाने देखील याबाबत वित्त विभागाशी सल्ला मसलत करून निर्णय घेण्यासाठी प्रकरण वित्त विभागाकडे सादर केले होते. तदनंतर मुंबई मोटार वाहन (प्रवासी कर) अधिनियम १९५८ मध्ये कलम ३ नुसार राज्य शासनाच्या गृह (परिवहन) विभागाकडून दिनांक २८ डिसेंबर, १९७५ रोजी अधिसूचना काढण्यांत आली व त्यानुसार प्रवासी कर आकारणी सुरु होती. याबाबत विभागाकडून सन २००६ मध्ये महालेखाकारांच्याकडे स्पष्टीकरण सादर करताना त्यात वरील अधिसूचनेनुसार केलेल्या कार्यवाहीचा समावेश नसल्याने खरी वस्तुस्थिती महालेखाकारांना समजू शकली नाही. विभागाने तदनंतर विहित नियमानुसार असलेली वस्तुस्थिती महालेखाकारांकडे सादर केली परंतु विभागाने समितीला सन २००८ मध्ये पाठविलेल्या लेखी स्पष्टीकरणामध्ये सन २००६ मधील वस्तुस्थिती तशीच ठेवली होती व समितीची बैठक सुरु होण्यापुर्वी देखील त्यामध्ये सुधारणा केली नव्हती. समितीने विचारणा केल्यानंतर वस्तुस्थिती समितीस विहित करण्यात आली. विभागाच्या या कृतीबाबत समिती नापसंती व्यक्त करीत आहे.

खाजगी वाहतुकदार व महामंडळाची प्रवासी वाहतुक यामध्ये प्रवासी करामध्ये अधिक तफावत असल्याने त्याचा आर्थिक परिणाम सर्व प्रवासी जनतेला नाहक सोसावा लागत आहे. यासाठी समितीने आपल्या १६ व्या अहवालामध्ये केलेल्या शिफारशीनुसार प्रवासी करामध्ये उचित सुसुत्रता आणावी व गरज पडल्यास विभागीय सचिवांनी मान्य केल्याप्रमाणे मोटार वाहन अधिनियमामध्ये याबाबत योग्य त्या सुधारणा करण्याबाबत मंत्रीमंडळापुढे प्रस्ताव सादर करावा. तसेच खाजगी वाहतुकदार गैरमार्गाने करत असलेल्या प्रवासी वाहतुकीस निर्बंध आणण्यासाठी त्यांना असे प्रवासी वाहतूक करताना पकडण्यांत आल्यानंतर त्यांच्याकडून जास्तीत जास्त रक्कम दंडाच्या स्वरूपात वसूल करावी व ही रक्कम राज्य परिवहन महामंडळास अर्थसहाय्य

म्हणून द्यावी. जेणे करून राज्य परिवहन महामंडळाच्या बसेसद्वारे प्रवास करणाऱ्या सामान्य जनतेस प्रवासी करापोटी द्यावा लागणारा अधिभार कमी होऊ शकेल.

याबाबत समितीने केलेल्या शिफारशीबाबतच्या कार्यवाहीचा अहवाल शासनाने समितीला तीन महिन्यांत सादर करण्यांत यावा.

बैठकीचे परिशिष्ट

बुधवार, दिनांक १९ मे, २०१० विधान भवन, मुंबई
उपस्थिती

१. श्री. सदाशिवराव पाटील, वि.स.स. तथा समिती प्रमुख
२. डॉ.कल्याण काळे, वि.स.स.
३. श्री.विवेकानंद पाटील, वि.स.स.
४. श्री. संजय वाघचौरे, वि.स.स.
५. श्री. हनुमंत डोळस, वि.स.स.
६. श्री. प्रमोद जठार, वि.स.स.
७. श्री. जयप्रकाश छाजेड, वि.प.स.
८. श्री. संजय केळकर, वि.प.स.
९. ऑ. अनिल परब, वि.प.स.

महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय

- १) श्री. श्रीधर राजोपाध्ये उप सचिव
- २) श्री. विलास आठवले, अवर सचिव

महालेखाकार यांचे कार्यालय :

१. श्रीमती सायंतनी जाफा, महालेखाकार, (वाणिज्यिक लेखा,) मुंबई
२. पी. पी. लोनकर, वरिष्ठ लेखापरिक्षण अधिकारी

विभागीय पतिनिधी :

१. श्री. सितारा कुंटे, सचिव, गृह निर्माण विभाग तथा व्यवस्थापकीय संचालक
२. श्री. एस. एस. झेंडे, सह व्यवस्थापकीय संचालक
३. श्री. प्र. ल. पाठक, उप सचिव, गृह निर्माण

उपस्थिती

१. श्री. सदाशिवराव पाटील, वि.स.स. तथा समिती प्रमुख
२. श्री. अण्णा उर्फ मधू चव्हाण, वि.स.स.
३. डॉ.कल्याण काळे, वि.स.स.
४. श्री.विवेकानंद पाटील, वि.स.स.
५. श्री. हनुमंत डोळस, वि.स.स.
६. श्री. जयप्रकाश छाजेड, वि.प.स.
७. श्री. चरणसिंग सप्रा, वि.प.स.
८. श्री. हेमंत टकले, वि.प.स.
९. श्रीमती शोभाताई फडणवीस, वि.प.स.

महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय

१) श्री. सुधीर वळवी, अवर सचिव (समिती)

महालेखाकार यांचे कार्यालय :

१. श्रीमती आर. राजलक्ष्मी, उप महालेखापाल
२. पी. पी. लोनकर, वरिष्ठ लेखापरिक्षण अधिकारी

विभागीय पतिनिधी :

१. श्री. सितारा कुंटे, सचिव, गृह निर्माण विभाग तथा व्यवस्थापकीय संचालक
२. श्री. एस. एस. झेंडे, सह व्यवस्थापकीय संचालक, शिवशाही पुनर्वसन प्रकल्प

गुरुवार, दिनांक १२ ऑगस्ट, २०१० विधान भवन, मुंबई
उपस्थिती

१. श्री. सदाशिवराव पाटील, वि.स.स. तथा समिती प्रमुख
२. श्री.मधुकर ऊर्फ अण्णा चव्हाण, वि.स.स
३. डॉ.कल्याण काळे, वि.स.स.
४. श्री.सुभाष घोटे, वि.स.स.
५. श्री.विवेक पाटील, वि.स.स.
६. श्री. संजय वाघचौरे, वि.स.स.
७. श्री. हनुमंत डोळस, वि.स.स.
८. श्री. बदामराव पंडित, वि.स.स.
९. श्री. प्रमोद जठार, वि.स.स.
१०. श्री. प्रताप सरनाईक, वि.स.स.
११. श्री. महादेव बाबर, वि.स.स.
१२. श्री. जयप्रकाश छाजेड, वि.प.स.
१३. श्री. चरणसिंग सप्रा, वि.प.स.
१४. श्री. हेमंत टकले, वि.प.स.

महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय

- १) श्री. श्रीधर राजोपाध्ये उप सचिव
- २) श्री. सुधीर वळवी, अवर सचिव (समिती)

महालेखाकार यांचे कार्यालय :

श्रीमती सायंतनी जाफा, महालेखाकार, (वाणिज्यिक लेखा,) मुंबई

विभागीय पतिनिधी

१. श्री. सी. एस. संगीतराव, सचिव, परिवहन विभाग, मंत्रालय.
२. श्री. डी. जी. जाधव, आयुक्त, राज्य परिवहन महामंडळ
३. श्री. दिपक कपूर, व्यवस्थापकीय संचालक, राज्य परिवहन महामंडळ.

वार, दिनांक , २०१० विधान भवन, मुंबई
उपस्थिती

१. श्री. सदाशिवराव पाटील, वि.स.स. तथा समिती प्रमुख